

Дуда ў калядную ноч

Музыка Максім Палуічык, удзельнікі драматычнага гуртка "Жаронцы" Андрэй Палуічык і Ульяна Голуб, дырэктарка Ракаўскага ЦНТ Хрысціна Лямбовіч рыхтуюцца да калядных святаў.

“У нас яшчэ лялькі “лысыя”, і трон для цара Ірада не гатовы”, у Цэнтры народнай творчасці Ракава журналістаў “К” сустракаюць заклапочана. Мы прыехалі ў старадаўняе мястэчка на Міншчыне, каб даведацца пра падрыхтоўку да каляднай пары. У актавай зале чакаюць устаноўкі вялізныя елкі. На блок-флейце хлопчык Андрэй рэпеціруе “Ціхую ноч”. У пакоі манціруецца батлейка, побач — ужо падрыхтаваныя да свята ліхтарыкі. І гэта, бадай, самае прыемнае, што толькі можа быць — паспець адчуць дух набліжэння Калядаў. Гэтымі днямі ім прасякнутыя работнікі культуры не раўнуючы з усёй Беларусі, якія рыхтуюцца да светлага свята ў сваіх вялікіх і малых установах.

Дар’я АМЯЛЬКОВІЧ / Фота Сяргея ЖДАНОВІЧА

СВЯТА АЖНО ДА ЛЮТАГА

— Казы сёння няма? А хто ж ёсць? — пытаюся ў дырэктара Цэнтры народнай творчасці Ракава Хрысціны Лямбовіч, даведаўшыся, што адпаведная артыстка з’ехала па справах. — У якім складзе ў вас звычайна праходзіць каляднае шэсце?

— Ёсць таксама салдат, барыня. Яшчэ мядзведзь, — адказвае яна. — Бывае цыганка. Апошнім часам з’явіўся дудар.

Калі ў вялікіх гарадах сустраць калядоўшчыкаў — рэдкасць (канкурэнцыі амаль няма, толькі хадзі ды калядуй!), у старых мястэчках традыцыя куды больш жывая. Праўда, у Ракаве трэба выконваць пэўныя завяздзёнкі. І на каталіцкія Каляды не прынята прыходзіць у праваслаўны дом.

— Не хочацца быць непажаданым госцем у пост, — кажа спадарыня Хрысціна. — У праваслаўных — свой каляндар, і трэба яго паважаць.

Галоўнае мерапрыемства ў Цэнтры ўвогуле адбудзецца ажно 21 студзеня, калі ўсе сем’і адсвяткуюць Раство.

— У гэты час яшчэ накладваецца шчодрая куцця, — удакладняе суразмоўца. — Ды і раней у нашым рэгіёне батлейшчыкі хадзілі ажно да самага лютага, таму лічу, што познім святам мы не пакрыўдзім анікога.

Заканчэнне — на старонцы 3.

Соцыум

ЦІ ПРАЦЯГВАЕМ МІСІЮ КЛАСІКА?

З 1978 года Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі ў Бабруйску стаў насіць імя Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Тады ў рэпертуары быў адзіны спектакль на беларускай мове. Чаму і праз 40 гадоў сітуацыя не змянілася?

ст. 4 — 5

Хлопцы з нашага двара

ТАКАЯ НЯМОДНАЯ МОДНАЯ МУЗЫКА

“К” сустрэлася з Максам ЛОРЭНСАМ. Артыст цяпер не проста зазірае ў Беларусь ды выступае час ад часу на Гомельшчыне, а шукае ў родным горадзе таленты.

ст. 13

Сэлфі: творца пра творцу

СЛОВЫ ПРА ВАЛОДЗІЮ КОЖУХА

Мастак і літаратар Адам ГЛОБУС працягвае серыю сяброўскіх замалёвак пра вядомых беларускіх творцаў. Гэтым разам герой яго нарыса — жывапісец Уладзімір Кожух, чый заўчасны сыход стаў адной з найбольшых сёлетніх страў у айчынным мастацтве.

ст. 15

Ад Пекіна да Берліна

Галоўным мерапрыемствам 2017 года, па словах дырэктара Рэспубліканскага цэнтра нацыянальнай культуры Вольгі Антоненка, было правядзенне III Фестывалю беларусаў свету.

Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ

— У яго працы прынялі ўдзел звыш 200 нашых суайчыннікаў з 19 краін, — адзначыла кіраўнік Цэнтра на прэс-канферэнцыі па выніках працы 19 снежня ў Нацыянальным прэс-цэнтры. — У праграме творчага форуму былі і канцэрты, і сустрэчы з літаратарамі, і выставы ў Мінску, і паездкі ў рэгіёны.

Таксама сёлета Цэнтрам ладзіліся і чарговыя міжнародныя творчыя стажыроўкі. У іх прымалі ўдзел прадстаўнікі беларускіх дыяспар замежжа, якія цягам тыдня знаёміліся з рознымі ўзорами дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва Беларусі, наведвалі майстар-класы майстроў народнай творчасці і вучыліся працаваць з рознымі тэхнікамі шыцця, ткацтва і ганчарства.

Акрамя таго, важнай падзеяй мінулага года сталася і ўрачыстае адкрыццё ў маі Культурнага Цэнтра Беларусі ў Пекіне. Нагадаем, што задача па заснаванні гэтай установы ў Паднябеснай была пастаўлена перад адказнымі органамі Кіраўніком нашай дзяржавы Аляксандрам Лукашэнкам, а сам праект каардынавала Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь сумесна з Рэспубліканскім цэнтрам нацыянальных культур.

Яшчэ адзін важны напрамак дзейнасці Цэнтра — арганізацыя і правядзенне святаў нацыянальных культур у Верхнім горадзе Мінска. Акрамя іншых, хто раней дэманстраваў на гэтай пляцоўцы сваё самабытнае майстэрства, упершыню сёле-

та зладзілі свае нацыянальныя дні ў цэнтры беларускай сталіцы фіны і грэкі, а таксама прадстаўнікі культур краін Балтыі. У планах на 2018 год — пашырэнне складу ўдзельнікаў падобных мерапрыемстваў.

Таксама распавяла Вольга Антоненка і пра XII Фестываль нацыянальных культур, заключныя мерапрыемствы якога плануецца правесці ў чэрвені 2018 года ў Гродне.

— Мяркуем, што ў працы гэтага знакавага міжнароднага форуму прымуць удзел больш за 2000 прадстаўнікоў розных краін свету, — сказала кіраўнік Цэнтра. — Адборачныя этапы ў рэгіёнах стартвалі яшчэ ў верасні. У фармаце мерапрыемства асабліва ўвага будзе нададзена традыцыйным гульням і абрадам прадстаўнікоў розных культур свету.

На прэс-канферэнцыі таксама прысутнічалі шэраг кіраўнікоў нацыянальных грамадскіх аб'яднанняў, якія добрым словам адгукаліся аб працы РЦНК, а таксама і пра бязвізавы рэжым, уведзены нашай краінай для замежных гасцей. Напрыклад, старшыня грамадскага аб'яднання нямецкай культуры “Масты” Вольга Штокман адзначыла, што з увядзеннем “бязвізу” ў нашу краіну пачало прыязджаць нашым больш беларусаў, якія жывуць у Германіі і, у прыватнасці, у Берліне, а старшыня Саюза беларускіх яўрэйскіх грамадскіх аб'яднанняў і абшчын Уладзімір Чарнецкі мяркуе, што павелічэнне патоку турыстаў з іншых краін свету паўплывала і на якасць беларускага сэрвісу, і на колькасць рэстаранаў з нацыянальнай беларускай кухняй, а таксама яшчэ раз засведчыла гасціннасць і добрасуседскія адносіны беларусаў як да прадстаўнікоў іншых краін, так і суайчыннікаў, што пражываюць па-за межамі Беларусі.

К

У Беларусі заснавана Нацыянальная кінапрэмія

Аб гэтым на ўрачыстым святкаванні Дня беларускага кіно ў сталічным Доме кіно паведаміла першы намеснік міністра культуры краіны Ірына Дрыга.

Дар'я АМЯЛЬКОВІЧ

— Нацыянальная кінапрэмія замкне вянок прэмій, якія існуюць у нашых відах мастацтва, — падкрэсліла яна, вылучыўшы ініцыятыву сярод новых пачынаў.

Цырымонія ўзнагароджання рэспубліканскага конкурсу “Нацыянальная кінапрэмія” будзе ладзіцца на пастаяннай аснове з наступнага года. Узнагароды

размяркуюць па 20 намінацыях. У прыватнасці: “Найлепшы фільм у ігравой форме”, “Найлепшы тэлесерыял у ігравой форме”, “Найлепшая рэжысёрская праца”, “Найлепшая музыка да фільма”, “Найлепшы дэбют”, “Найлепшая мужчынская роля”, “Найлепшая жаночая роля”, “Найлепшы фільм у неігравой форме”, “Найлепшы фільм у анімацыйнай форме”, “Найлепшы кароткаметражны фільм”, “Найлепшая аператарская праца”, “Найлепшы мантаж фільма”, “Найлепшы гукарэжысёр фільма”, “Найлепшая праца мастака-пастаноўшчыка”, “За выдатны ўклад у беларускі кінематограф”, “За выдатны ўклад беларускіх кінематографістаў у замежны кіне-

матограф” ды іншыя.

— Па прыкладзе Расіі, Злучаных Штатаў Амерыкі, многіх іншых дзяржаў, прысуджаць кінапрэмію будзе не пэўнае вузкае кола журы, а нацыянальная кінаакадэмія, — патлумачыла Ірына Дрыга прысутным у зале кінематографістам, агучыўшы тым самым яшчэ адну навіну. — Фарміравацца акадэмія будзе з вас і вашых калег паводле вашых прапаноў.

Як паведамлі карэспандэнту “К” у Міністэрстве культуры краіны, дэталёвы рэгламент Нацыянальнай кінапрэміі яшчэ дапрацоўваецца. Але падрабязнасці будучы агучаныя ўжо неўзабаве.

К

Усё пра Скарыну пад адной вокладкай

19 снежня ў прэс-цэнтры БЕЛТА прэзентавалі энцыклапедыю “Францыск Скарына”. З журналістамі сустрэліся першы намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігар Луцкі, дырэктар выдавецтва “Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі” Уладзімір Андрыевіч, першы намеснік дырэктара Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Аляксандр Лукашанец, намеснік дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Алесь Суша.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Спадар Луцкі згадаў, што ў сувязі з 500-годдзем беларускага кнігадрукавання святочныя мерапрыемствы прайшлі не толькі ў Беларусі, але і ў шэрагу замежных краін. Ды і персанальная энцыклапедыя “Францыск Скарына” стане візітоўкай Беларусі за мяжой, бо патрапіць у славу тэма бібліятэкі свету.

Уладзімір Андрыевіч прывёў лічбы. У энцыклапедыі больш за тысячу артыкулаў рознага аб'ёму (ад 1 да 30 тысяч знакаў). Аўтараў — 150. Сярод іх — ці не ўсе мэтры скарыназнаўства. Па словах дырэктара выдавецтва, такі маштабны праект ладзіцца “Беларускай Энцыклапедыяй імя Петруся Броўкі” ўжо не ўпершыню — агулам за 50 гадоў існавання на яе рахунку болей за дзве тысячы выданняў. У прыват-

насці, трыццаць гадоў таму пачыў свет энцыклапедычны даведнік “Скарына”.

Як адзначыў Алесь Суша, найперш трэба было вызначыцца, ці варта рабіць новы і ці ёсць сёння адмыслоўцы, гатовыя адукаваць такую складаную задачу? Стала прыемнай неспадзяванкаю тое, што дасведчаныя аўтары не толькі знай-

шліся — ахвотных было нават болей, чым трэба для падрыхтоўкі кнігі.

Па словах Алесь Сушы, непасрэдна праца над выданнем заняла два гады, але падрыхтоўчы перыяд расцягнуўся на сем — восем. У новае выданне ўвайшлі перапрацаваныя адпаведна сучасным падыходам матэрыялы энцыклапедыі 1980-х гадоў. Штосцёй давалося перапрацаваць грунтоўна. У прыватнасці, гэта тычылася артыкулаў рэлігійнай тэматыкі. А некаторыя тэмы і ўвогуле з'явіліся ўпершыню.

Журналісты запыталіся, ці будзе новая энцыклапедыя перакладзеная на англійскую мову (папярэдняя выходзіла на беларускай і рускай). Спадар Суша выказаў надзею, што калі-небудзь гэта ажыццявіцца. Пакуль жа ідзе гаворка хіба пра электронны варыянт выдання — у дадатак да друкаванага.

На прэс-канферэнцыі былі прадстаўлены першыя чатыры асобнікі, якія толькі што выйшлі з друкарні. Наклад кнігі — паўтары тысячы. Каштаваць яна будзе крыху больш за 30 рублёў — што падаецца цалкам дэмакратычнай цаной, беручы да ўвагі не толькі памер фаліянта, але і яго інтэлектуальную важкасць.

К

Дызайн — гэта...

У снежні 1987 года, 30 гадоў таму, у Беларусі ўтварыўся Саюз дызайнераў. Ягонымі чальцамі тады сталі 70 чалавек. Для параўнання: сёння ён аб'ядноўвае 700 творцаў. Ды і колькасць спецыялізацый значна пашырылася. У 1980-я гады нават гаворкі не было ні пра віртуальны, ні пра камунікатыўны дызайн. Рэй тады вялі дызайнеры, занятыя ў вытворчасці. Яны ж складалі і большасць заснавальнікаў саюза.

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Хоць па тым часе на хвалі так званай “перабудовы” грамадскія аб'яднанні самага

рознага фармату і накіраванасці ўзніклі як грыбы пасля дажджу, гэтая падзея стала надзвычайнай. Творчыя саюзы ў СССР складалі свайго кшталту элітарны клуб. Дызайнераў у ім не было. Хіба што некаторыя

прафесіі, якія сёння адносяць да дызайну (інтэр'ер, тэкстыль, экспазіцыйнае мастацтва) мелі свае дзялянкі ў Саюзе мастакоў. Стварэнне ўласнага творчага саюза стала для дызайнераў сур'ёзнай заяўкай на годны прафесійны і сацыяльны статус — на тое, каб, гаворачы словамі класіка, “людзьмі звацца”, творчымі.

На момант стварэння Саюза дызайнераў у тэатральна-мастацкім інстытуце ўжо 20 гадоў існавала кафедра прамысловага мастацтва, выхаванцы якой

Газета КУЛЬТУРА ШТОТЫДНЁВАЯ ГРАМАДСКА-ПАЛІТЫЧНАЯ, ДЛЯ ДАСУГУ (КУЛЬТУРА, МАСТАЦТВА)
Выдаецца з кастрычніка 1991 года. Заснавальнік — Міністэрства культуры Рэспублікі Беларусь. Рэгістрацыйнае пасведчанне № 637, выдадзена Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.
Галоўны рэдактар — Ілья Васільевіч СВІРЫН; **намеснік галоўнага рэдактара** — Вераніка МОЛАКАВА; **адказны сакратар** — Юрый КАРПЕНКА; **рэдактары аддзелаў**: Надзея БУНЦЭВІЧ, Яўген РАГІН; **аглядальнікі рэдакцыі**: Дар'я АМЯЛЬКОВІЧ, Настасся ПАНКРАТАВА, Генадзь СІВОХІН, Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ; **спецыяльныя карэспандэнты**: Пётр ВАСІЛЕЎСКИ, Алег КЛІМАЎ; **карэспандэнт** — Ганна ШАРКО; **фотакарэспандэнт** — Сяргей ЖДАНОВІЧ; **мастацкі рэдактар** — Наталля ОВАД; **карэктар** — Мая ХУТКОВА.
Сайт: www.kimpress.by. E-mail: kultura@tut.by.
Адрас рэдакцыі: 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77, чацвёрты паверх. Тэлефоны: (017) 286 07 97, (017) 334 57 23. Тэлефон-факс: (017) 334 57 41. Рэкламны адрас: тэл. (017) 286 07 97, 334 57 41.
Выдавец — Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова “КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА”.
Дырэктар — СЛАБОДЗІЧ Ірына Аляксееўна; **першы намеснік дырэктара** — КРУШЫНСКАЯ Людміла Аляксееўна. Прыёмная: (017) 334 57 41. 220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77. Чацвёрты паверх. Бухгалтэрыя: (017) 334 57 35.
Аўтары допісаў паведамляюць прозвішча, поўнаснае імя і імя па бацьку, пашпартныя звесткі (нумар пашпарта, дату выдачы, кім і калі выдадзены пашпарт, асабісты нумар), асноўнае месца працы, зваротны адрас. Аўтарскія рукапісы не рэцэнзуюцца і не вяртаюцца.
Меркаванні аўтара могуць не адпавядаць пункту гледжання рэдакцыі. Аўтары нясуць адказнасць за дакладнасць матэрыялаў.
© “Культура”, 2017. Наклад 4 001. Індэксы 63875, 638752. Рознічны кошт — па дамоўленасці.
Падпісана ў друку 22.12.2017 у 16.00. Замова 4462. Рэспубліканскае ўнітарнае прадпрыемства “Выдавецтва “Беларускі Дом друку”. ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004.
Пр. Незалежнасці, 79, 220013, Мінск.

Краявід Ракава.

Дуда ў калядную ноч

(Заканчэнне.
Пачатак на старонцы 1.)

“ЛЫСАНЬКІЯ”, АЛЕ Ж ВЫРАЗНЫЯ!

Як толькі заходзім у майстэрню Цэнтра, адразу звяртаем увагу на навіоткую батлейку, вакол якой чаруе гаспадыня. Якія выразныя твары ў герояў біблейскай гісторыі! З дрэва выразана кожная дробязь.

— Мы замаўлялі лялькі ў майстра з Івянца Мікалая Задрэйкі, — распавядае спадарыня Хрысціна. — Адмыслова ездзілі ў тутэйшы музей, каб паглядзець на яго працы. Аднак скрыню рабілі самі. Доўга мучыліся з памерамі, перараблялі шмат разоў. Але, здаецца, атрымалася.

Дырэктар прызнаецца, што стварыць батлейку ў Цэнтры было яе даўняй марай. Сама родам з-пад Івянца, спадарыня Хрысціна згадвае расповеды сваёй маці:

— У нашым рэгіёне хадзіць калядаваць было не тое каб надта распаўсюджана. А вось батлейшчык заўсёды прыходзіў. Збіраліся ў самай вялікай хаце і глядзелі пра цара Ірада.

Спектакль на класічны сюжэт рыхтуюць у ракаўскім цэнтры. На сёння ў батлейкі гатовыя два паверхі, выразаны трынаццаць персанажаў. Але...

— Толькі пакуль лялькі ў нас без вопраткі, “лысанькія”, як кажуць, — смяецца Хрысціна Лямбоўская. — Вось чорцік гатовы, Марыя ўжо ў хустачцы — зусім іншы выгляд.

Звяртаю ўвагу на трох каралёў, якія маюць даволі экзатычныя рысы твару.

— Так, вырашылі зрабіць іх замежнікамі: аднаго — егіп-

Вось такое каляднае шэсце было зладжана цэнтрам летась.

цянінам, другога — кітайцам, а трэцяга — індусам. У нас мультыкультурны склад. Але так і павінна быць — тры мудрацы, якія прыйшлі павіншаваць Марыю з нараджэннем Хрыста, былі здалёк.

Спадарыня Хрысціна падкрэслівае, што не імкнулася зрабіць строга традыцыйную батлейку.

— Вядома, раней так паймаў майстэрску з дрэва твары не выразалі, — кажа яна. — Але мы наўмысна хацелі, каб лялькі былі больш маляўнічымі, у візуальным плане больш сучаснымі, каб дзецям было цікава. У дадзеным выпадку мы не прэтэндуем на пэўную статуснасць, а проста хочам зрабіць сваю цікавостку.

НЕЧАКАНЫ СКАРБ

Але ўнікальная статусная рэч у Цэнтра народнай творчас-

ці ўсё ж такі ёсць. Калі Максім Палуічык апрацаваў ў сцэнічны касцюм для нашай фотасесіі, не магу адвесці вачэй ад яго постаці. Усё сядзіць на ім ладна ды прыгожа: кашуля з вышыўкай, камізэлька... Вабіць вока і прыгожы ткані пасак — вузенькая тасёмка з узорам.

— А іх тэчэ сама Хрысціна, яна — народны майстар па ткацтве валожынскіх паясоў, — каментуе Максім.

Вывясляецца, што спадарыня Хрысціна паспела “з рук” пераняць гэтую традыцыю ў вядомай тутэйшай майстрыхі — Марыі Стасяловіч. На жаль, жанчына ўжо сышла з жыцця, але тэхніка захавалася. Больш за тое — сёння ў Ракаўскім цэнтры нават працуе гурток “Ткачыкі”, дзе ўнікальнаму спосабу ткацтва вучаць моладзь.

— А ці ёсць у вас станок? — пытаюся спадарыню Хрысціну.

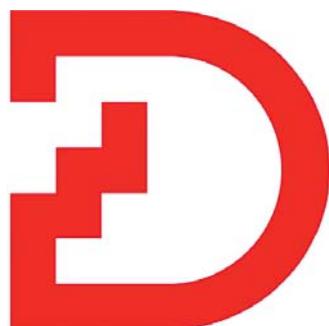
— Уласныя ногі і рукі — вось такі станок, — адказвае яна і паказвае, як пляліся валожынскія паяскі. — Многія сучасныя майстры імкнуцца аблегчыць сабе справу, прыдумляюць розныя сучасныя прыстасаванні. Але мы пайшлі іншым шляхам — як бабуля перадала навуку, так і робім. Гэткім чынам раней жанчыны і снавалі паясы падчас выпасу жывёл.

Дзякуючы спадарыні Хрысціне гэта традыцыя (раней распаўсюджаная шырока па Беларусі, а сёння захаваная толькі ў некалькіх рэгіёнах) атрымала статус элемента нематэрыяльнай спадчыны краіны. Вось такі нешараговы паясок завязаны на дудары Максіме. Ды і касцюмы сваім калектывам Хрысціна Лямбоўская шые сама — між іншым, “падгледжаныя” на знакамітых фотаздымках графа Тышкевіча.

Спадарыня Хрысціна дэманструе тэхніку валожынскіх паясоў — “на ніту”.

атрымлівалі кваліфікацыю “мастак-канструктар”. Быў у Мінску і філіял Усесаюзнага навукова-даследчага інстытута тэхнічнай эстэтыкі. Дызайнеры (яны ж — “мастакі-канструктары”) працавалі ў адпаведных бюро прамысловых прадпрыемстваў, у выдавецтвах, праектных інстытутах. Працавалі плённа. Так што стварэнне новага творчага саюза наспела.

Як адзначалася вышэй, у другой палове 1980-х у Беларусі дамінаваў дызайн прамысловы. Пазней, у 1990-я — на пачатку 2000-х, рэй вялі дызайнеры-графікі. Сёння найбольш запатрабаваныя распрацоўшчыкі інтэр’ераў. За апошнія гады адбылася фемінізацыя прафесіі. Больш за палову чальцоў саюза — жанчыны. Беларускі саюз дызайнераў ахоплівае

ўсе рэгіёны краіны. На Віцебшчыне нават прыступілі да стварэння абласнога аддзялення з правамі юрыдычнай асобы.

Саюз зрабіў немалы ўнёсак у абарону аўтарскіх правоў дызайнераў, бярэ ўдзел у распрацоўцы заканадаўчых актаў, датычных культуры і мастацтва. Беларускі саюз дызайнераў ініцыяваў і здзейсніў шэраг выдавецкіх праектаў, якія мелі гучны грамадскі рэзананс. Гэта “Знак-лагатып” (2000, 2009), “Кто есть кто. Дизайн внутри и снаружи” (2009), “Тутэйшы дызайн. Асобы. Рэчы” (2016), альманах “ПроДизайн” (2001 —

2007). Ды і ў Сеціве Беларускі саюз дызайнераў прадстаўлены шырока. Прадметам гонару саюза з’яўляецца сайт праекта “Беларускі плакат”. На творчым рахунку саюза — прывабныя для прафесіянала выставачныя праекты “Пастулат” і “Ліхтарт”.

Мяркуецца, што будучы год пройдзе для аб’яднання пад знакам юбілею. Пабачыць свет кніга “Беларускі плакат”, адбудуцца паказы калекцыі артэ-фактаў беларускага дызайну — ад таго, што ўжо стала класікай, да “новай хвалі”; будзе пакладзены пачатак Музею дызайну.

— Мы зрабілі такі вілейскі строй з асаблівасцямі Валожынскага раёна, — удакладняе мая суразмоўца.

Таму адразу і бачная “фірма”. Выходзіць артыст — і глядзець прыемна.

“САЎНДТРЭК” ДА КАЗЫ І МЯДЗВЕДЗЯ

Калі ж Максім Палуічык заіграў — не на чым-небудзь, а на дудзе — дык дакладна ва ўтульнай, упрыгожанай зале “павеяла” святая Раства. Дудар ужо не першы год будзе весці музычны рэй у калядным шэсці ў Ракаве.

— Дуду гэтую замовілі ў Тодара Кашкурэвіча, вядомага этнографа, майстра, мастака, які жыве ў нашым мястэчку, — паказвае Максім свой інструмент.

Садзейнічае замацаванню рэпутацыі Ракава як дударскага цэнтра і званы музыка Алесь Лось, які таксама мае тутэйшую “прапіску”. Ды і ў самім Цэнтры на дудзе грае ўжо не толькі Максім Палуічык, але і пляменнік спадарыні Хрысціны. Словам, для жыхароў Ракава такі інструмент ужо хутка мусяць стаць звыклым.

— Дуда спрадвеку гучала на нашых землях падчас галоўных падзей жыцця беларуса, — кажа Хрысціна Лямбоўская. — Таму не бачу аніякіх перашкодаў, каб яна была заўважаная ў калядным шэсці. Тым больш, што гучанне людзям падабаецца.

Паветра Ракава смачна пахне снегам і дымам з хатніх печак. А калі над яго “брэйгелеўскімі” краявідамі нясецца гук дуды — і сапраўды адчуваеш, што надыходзіць святочная пара.

K

K

Генадзь ВОХІН

МІНСКАЯ ЭКСПАНСІЯ

Сярод пунктаў, якія вынес на абмеркаванне старшыня Беларускай асацыяцыі экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў Мікола Чырскі, было і пытанне “захопу” турыстычнага рынку краіны адно прадстаўнікамі мінскіх турфірм. У якасці пан-ацэі прагучала прапанова замацаваць рэгіянальныя турыстычныя маршруты выключна за мясцовымі экскурсаводамі.

З аднаго боку, сітуацыя зразумелая, бо асноўны трафік ідзе менавіта праз сталіцу, дый фірм, якія б маглі арганізаваць сваю дзейнасць у гэтай галіне і, галоўнае, пратрымацца і не збанкрутаваць, у Мінску проста больш. Вось яны і “захапілі” рынак. З іншага боку, і заклапочанасць лёсам рэгіянальных экскурсаводаў, і падтрымка, якую яны сапраўды вымагаюць, — справа правільная і высакародная. А “пазітыўная дыскрымінацыя”, якую і прапанаваў спадар Чырскі, — правэраны ў такой сітуацыі метады. Аднак ці апраўданае яго ўжыванне менавіта тут і зараз, ды ў такой форме?

Як адзначыў сябра рады асацыяцыі экскурсаводаў і адзін з чальцоў аргкамітэту з’езда Павал Каралёў, на далены момант гэта — толькі ідэя, канцэптуальны кірунак, які можа развівацца ў перспектыве:

— Тут трэба быць гнуткімі і пазбягаць фармалізму. Я за тое, каб ісці ў гэты бок, але дазволіць мінскім гідам пры жаданні абараніцца і па рэгіянальнай тэме. Добра, каб такая абарона ў перспектыве праводзілася менавіта на месцах, у абласных гарадах.

Даследчык гісторыі Беларусі міжваеннага перыяду Ігар Мельнікаў, які атрымаў вядомасць у тым ліку і дзякуючы актыўнаму ўваўважэнню ў турыстычны абарот “Рыжскай мяжы”, сваю дзейнасць экскурсавода будзе на трансрэгіянальным прынтцыпе. Як і сама міжваенная мяжа, так і прысвечаныя ёй маршруты не заканчваюцца нейкім адным раёнам ці нават вобласцю Беларусі. Таму менавіта да Ігара Мельнікава “К” звярнулася з просьбай пракаментыраваць гэтую ініцыятыву.

Спадар Мельнікаў адзначыў, што раздзяленне па рэгіянальным прынтцыпе з’яўляецца не вельмі дарэчнай прапановай. І не толькі з метадалагічнага пункту гледжання: — Усе такія абмежаванні ў выніку прывядуць толькі да павелічэння колькасці нелегальных экскурсаво-

Падзяліць коўдру турызму

9 снежня ў Мінску прайшоў II З’езд экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў, арганізаваны іх грамадскай асацыяцыяй. Папярэдні быў ажно пяць гадоў таму. Натуральна, што пытанню для абмеркавання за такі працяглы час назбіралася шмат. Прычым многія з іх выклікалі рознагалосці сярод удзельнікаў з’езду. А значная частка ідэй, прапанаваных кіраўніцтвам асацыяцыі для ўключэння ў выніковую рэзалюцыю, апынулася “за бортам” або, у лепшым разе, была накіраваная на дапрацоўку.

даў. Больш за тое, калі будуць уведзеныя санкцыі за работу па-за “сваім” рэгіёнам, то я, як законапаслухмяны грамадзянін, вымушаны буду згарнуць дзейнасць. У выніку пяці-шэсць мінскіх турфірм страціць высакаякаснага экскурсавода, які, да таго ж, валодае некалькімі замежнымі мовамі.

Яшчэ адзін удзельнік з’езду, знаны даследчык і папулярны тратар традыцыйнай культуры Аляксей Галіч падтрымлівае пазіцыю Ігара Мельнікава, сцвярджаючы, што такі падзел не павінен быць штучным і ісці зверху:

— Ведаючы сітуацыю з кадрамі і агулам, і на месцах, уяўляючы ўзровень развіцця экскурсійнай справы, магу зазначыць, што з боку аддзялення адміністрацыі нельга ўводзіць сістэму рэгіянальнага падзелу. Гэта прывядзе выключна да спрашчэння падыходаў, а значыць, у перспектыве — і да крызісу самой сістэмы.

ЦІ ВІНАВАТЫЯ МУЗЕІ?

На вялікі жаль, на з’ездзе не аднойчы прагучалі выказванні пра музеі і музейных супрацоўнікаў як пра супернікаў, якія шкодзяць развіццю турыстычнай індустрыі і чамусьці не хочуць падладжваць сваю працу пад патрэбы турыстычных фірм і экскурсаводаў.

Пытанне аб праблемах ў стасунках з музейнымі экскурсаводамі падаецца даволі дзіўным — асабліва ў ключы агучанага вышэй курсу на “рэгіянальнасць”. Хто ж, як не краязнаўцы, якія гуртуюцца вакол лакальных музеяў, можа лепш за ўсіх ведаць мясцовую гісторыю?

Аднак не! Як экскурсаводы яны неатэставаныя, а таму, маўляў, — нізка якасныя па вызначэнні. Яны толькі замяняюць прыезджым групам і забіраюць кавалак хлеба ў сапраўдных, атэставаных гідаў. Вядома, так лічаць не ўсе ўдзельнікі з’езду, але гэта прагучала...

— Усё ж было б правільна, — пярэчыць такім выказванням Павел Каралёў, — каб мясцовыя спецыялісты-музейшчыкі праходзілі атэстацыю і вадзілі афіцыйна экскурсію па сваіх гарадах.

Не раз быў сведкам такой сітуацыі: турыстычная група прыязджае раней за дамоўлены час, калі музей яшчэ не працуе, альбо значна пазней, калі музей ужо зачынены — і, натуральна, не можа ў яго трапіць. Хто вінаваты? Як лічыць спадар Чырскі, нават у гэтым выпадку вінаватыя музей і музейныя супрацоўнікі, якія не хочуць падладзіцца пад турыстаў.

Больш за тое, калі ў музей існуе аб’ектыўна аб-

межаваная прапускная магчымасць — і арганізатары тургруп пра гэта ведаюць — яны ўсё адно часта прывозяць групы са значна большай колькасцю экскурсантаў. І вінаваты — зноўку музей, які чамусьці не арганізаваў дадатковага экскурсавода, каб разбіць занадта вялікую групу на некалькі

каванне якога пачалося задоўга да форуму, тычылася прапанаваных кіраўніцтвам асацыяцыі змяненняў у “турыстычны” закон. Ідэя штрафаваць за нелегальныя экскурсіі, агучаная два гады таму, добра нарабіла верхалу ў інтэрнэце. Нават людзі, далёкія ад турбізнесу, актыўна ўключаліся

плыняў. Хаця варта было б проста загадзя належным чынам дамовіцца...

Пры гэтым самі ж экскурсаводы чамусьці без асаблівых праблем праводзяць экскурсіі па тых жа музеях. Асабліва падобнае тычыцца музеяў-тэрыторый: скажам, Брэсцкай крэпасці або Нясвіжскага замка. Усюды групы ачоленыя сваімі ж суправаджальнікамі, і толькі ўжо на ганку выставачнага будынка турыстаў перадаюць музейнаму экскурсаводу. Апраўдваецца гэта наяўнасцю гатовай экскурсіі па музеі. Той жа спадар Каралёў кажа, што, напрыклад, па Заслаўі існуе асобная экскурсія. Але ж Заслаўе — гэта тэрыторыя музея-запаведніка, і выключныя правы на правядзенне экскурсіі па ёй належаць менавіта яму. Прынамсі, у адпаведнасці з беларускім заканадаўствам...

Зрэшты, большасць экскурсаводаў схільная наладжваць з музеямі ўзаемавыгаднае супрацоўніцтва. А вырашэнню праблемных пытанняў, верагодна, мае паспрыяць наладжанне больш шчыльных кантактаў паміж рознымі міністэрствамі: культуры, з аднаго боку, і спорту і турызму — з другога. Пра гэта не раз было адзначана і на самім з’ездзе.

БЕЗ ФАРМАЛІЗМУ

Бадай самае важнае і вострае пытанне, абмер-

Больш за тое, далейшая фармалізацыя работы, у тым ліку і стварэнне рэгіянальных “цэнтраў кантролю”, наўрад ці дасць штуршок для развіцця тых жа рэгіёнаў. Мадэль, агучаная спадаром Чырскім, вядзе выключна да цэнтралізацыі і манапалізацыі асацыяцыяй экскурсійнай дзейнасці.

Як адзначыў Аляксей Галіч, у выніку замест падтрымкі экскурсаводаў, гэта абмяжуе іх правы і магчымасці. Хаця мэты дзейнасці асацыяцыі якраз і павінны быць у абароне і дапамозе сваім сябрам:

— Назіраецца спроба падмены асацыяцыяй функцый дзяржавы — што, па сутнасці, прыводзіць да абмежавання сваёй жа работы, пагаршэння належных умоў працы, звужэння прафесійных магчымасцяў экскурсаводаў і ўдзелу іх у арганізацыі атэстацыі... Адказ на больш дробныя пытанні заключаны менавіта ў гэтых першапрычынах.

У пытанні супрацьстаяння далейшай цэнтралізацыі экскурсійнага бізнесу ў краіне з Аляксеем Галічам салідарны і спадар Каралёў:

— Я супраць дадзенага падыходу. Кантактуючы са шмат якімі іншымі экскурсаводамі, магу засведчыць, што яны лічаць іх непрыемным. Каб дасягнуць якасных экскурсій, можна выкарыстоўваць самыя розныя падыходы — трэнінгі, майстар-класы, лекцыі і г.д. Менавіта іх, спадзяюся, і будзе арганізавана грамадская арганізацыя экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў.

Як адзначыў Ігар Мельнікаў — а з ягоным меркаваннем, падобна, шмат хто згодны, — вынісенне шэрагу агучаных пытанняў на абмеркаванне з’езду было штучнае:

— Прыкладам, падзел на “рэгіяналаў” і “мінчукоў” высмактаны з пальца. Сапраўды, рэгіянальным экскурсаводам патрэбная падтрымка, але не такім чынам. Замест дзяльбы зон доступу, трэба падымаць пытанне пра развіццё турыстычнай інфраструктуры, бо ў тых самых рэгіёнах часта няма куды адвесці групы на абед, няма нармальна і даступных гатэляў, банальна адсутнічаюць прыбырлівыя...

Такім чынам, II З’езд экскурсаводаў і гідаў-перакладчыкаў скончаны, але пытанні ён пакінуў больш, чым было дадзена адказаў. Магчыма, проста трэба часцей збірацца і адкрыта абмяркоўваць свае праблемы? Дый пашыраць кола ўдзельнікаў?

Ёсць пытанне!

Ці працягваем місію класіка?

40 гадоў таму Магілёўскі абласны тэатр драмы і камедыі ў Бабруйску стаў насіць імя Вінцэнта Дуніна-Марцінкевіча. Падзея, вартая, каб пра яе памяталі. Сёння назва “тэатр Дуніна-Марцінкевіча” гучыць ужо звыкла. І за той звыкласцю мы, на жаль, забыліся, які гэта гонар і адначасова адказнасць — і для тэатра, і для горада. Менавіта наш зямляк стаяў ля вытокаў беларускай драматургіі. “Гэта я першы паэзію нашага сялянскага люду апрануў у шаты народнай эстэтыкі, увёў на сцэну жыцця” — з гонарам пісаў ён. І тэатр проста абавязаны працягваць распачату класікам справу.

У 2018 годзе мы будзем адзначаць 210 гадоў з дня нараджэння пісьменніка, чые творы многія з нас памятаюць са школьных часоў. Маём спадзяванні, налета зоркі ў небе сыдуцца так, што тэатру, які носіць імя Дуніна-Марцінкевіча, будзе дадзена магчымасць ажыццявіць пастаноўку якой-небудзь яго п’есы альбо твора, прысвечанага калізіям жыцця класіка. На жаль, цяпер такіх спектакляў у нашым рэпертуары няма.

Імя Дуніна-Марцінкевіча тэатр атрымаў разам са сваім будынкам (раней ён доўгі час месціўся ў ГДК). І ў 1978 годзе новы сезон у новым тэатры адкрыўся прэм’ерай “Пінскай шляхты” — што было цалкам заканамерна. Пастаноўка атрымалася святочнай. Песні, прыпеўкі, скокі, гумар — ну і сатырычныя матывы таксама. Але ўсё ж такі на першым месцы пазітыў ва ўсім.

Што ж было далей, як часта наша мова гучала са сцэны тэатра, які носіць імя Беларускага Дудара? Наступным разам — ажно ў 1982 годзе, у прыгожым паэтычным спектаклі “Іскры ўначы” Алеся Асташонка да 100-годдзя Якуба Коласа. Далей — ізноў перапынак, гэтым разам на два гады. У 1984 годзе Міхал Кавальчык ажыццявіў пастаноўку “Камедыянта” па п’есе таго ж Алеся Асташонка, у якім на сцэне гледачы ўпершыню ўбачылі “самога” Дуніна-Марцінкевіча.

Акцёры выдатна справіліся са сваёй задачай, нават тыя з іх, хто не ведаў нашу мову раней — напрыклад, выканаўца галоўнай ролі В.Міхалаў. Дарэчы, вартая сказаць, што мы адзіны ў Беларусі тэатр, які паставіў усё п’есы Дуніна-Марцінкевіча, спектакль па яго паэтычных творах і спектакль аб ім самім.

Пасля “Камедыянта” зноў быў вялікі перапынак — аж да 1988 года, калі рэжысёр У.Карткевіч паставіў “Катастрофу” Алеся Петрашкевіча. У 1990-я спектаклі на беларускай мове сталі з’яўляцца трохі часцей — хаця і таксама нават не раз на год.

Плён у гэтым напрамку прынёс 2005 год, калі Сяргей Палешчанкоў паставіў адметны спектакль “Ідылія” Дуніна-Марцінкевіча, які вельмі хваліла крытыка на міжнародным тэатральным фестывалі “Класіка сёння” ва Украіне. У 2012-м пастаноўку спрабавалі аднавіць, але па шматлікіх прычынах яна, на жаль, так і не патрапіла ў рэпертуар — як няма там сёння ніводнага іншага

спектакля па п’есах Дуніна-Марцінкевіча. Таксама не затрымаўся на сцэне і прыгожы, атмасферны спектакль “Камедыянт”, пастаўлены другі раз у нашым тэатры ў 2008 годзе Рыдам Таліпавым.

Гэта ўжо гісторыя нашага тэатра, а што наконт сённяшняга дня? У афішы можна ўбачыць мноства імёнаў беларускіх аўтараў. Але ўсе спектаклі па іх творах ідуць выключна на рускай мове. На роднай паказваецца толькі камедыя Янкі Купалы “Прымакі”, якая пастаўлена яшчэ за дзедам шведам і ўжо даўно патрабуе “рэстаўрацыі”.

Гавораць, у Бабруйску не любяць беларускай мовы. Ці часта наведвае тэатр той, хто так гаворыць?

І хто аналізаваў? Чаму на нядаўнім фестывалі беларускай драматургіі імя Дуніна-Марцінкевіча гледачоў усхваляваў спектакль

беларускай мове? Думаю, не нарта.

Пытанню шмат. І здаецца, што яны не даюць спакою не толькі нам, але і Вінцэнту Іванавічу. Містыка? А чаму тады не трымаюцца ў рэпертуары тэатра спектаклі па яго п’есах? Пэўна, ёсць нешта невытлумачальнае ў жыцці! Можа, тэатр усё ж такі мала намаганняў прыкладае, каб годна насіць імя таго, хто “першым каваў беларускую жывую мову”?

Дасягненнем у гэтым кірунку можна лічыць тэатральны фестываль нацыянальнай драматургіі імя Дуніна-Марцінкевіча, які ўжо шосты раз праводзіўся на базе нашага тэатра. Спектаклі “Камедыя Юдзіфі”, “Сіняя-сіняя”, “Ладдзя Роспачы”, “Кар’ера доктара Рауса” ўразілі бабруйскіх гледачоў, і беларускую мову ўсе разумелі. Але фестываль скончаны, да наступнага два гады, а ў тэатры Дуніна-Марцінкевіча па-ранейшаму на роднай мове ідзе адзіны спектакль.

“Шануйце ж песні свае, бо спяваюць нават жабы ў багне. Ці ж не лепшымі будзеце вы ад іх?” — гэта з “Апокрыфу” Максіма Багдановіча, чалавека, які для многіх адкрыў прыгажосць беларускай мовы, хаця яшчэ дзіцём пакінуў Беларусь і адукацыю атрымаваў у Расіі. Як тут не згадаць і Уладзіміра Мулявіна — рускага, які праславіў нашы беларускія песні на ўвесь свет! Дык чаму ж тэатр у Бабруйску ніяк не хоча гаварыць на роднай мове?

Не вельмі суцэльная сітуацыя атрымліваецца: у 1978 годзе, калі тэатр толькі атрымаў імя Дуніна-Марцінкевіча, мы мелі ў рэпертуары адзіны спектакль на беларускай мове, праз 40 гадоў (хоць былі і лепшыя часы) у афішы таксама такі спектакль адзіны. Ці можна тое назваць плёнам?

Ала ГРАХАВА, артыстка, кіраўнік літаратурна-драматургічнай часткі тэатра

спрабавалі вывесці на чыстую ваду, і аднойчы гэта нават нібы атрымалася.

4. **Сям’я інсургентаў (драма).** У тым, што пісьменніка звінавацілі ва ўдзеле ў паўстанні 1863 года, няма нічога дзіўнага — улівачы хаця б яго палітычныя погляды. Дзівіць іншае — як ён ізноў здолеў давесці сваю невінаватасць, хай і праседзеўшы год у Пінчалаўскім замку. А вось для яго дачкі Камілы гістарычныя калізіі былі куды больш згубныя — яе кар’ера піяністкі на гэтым спынілася.

5. **Смерць каханай (трагедыя).** Здавалася б, сам характар літаратара неяк не адпавядае гэтаму жанру. І тым не менш, жыццё ў яго зусім не было бесклапотным. Фінансавыя цяжкасці, розныя клопаты, канфлікты... А ў маі 1850 года памірае яго жонка Юзэфа, якой не споўнілася яшчэ і сарака. Сваю каханую Марцінкевіч перажыў ажно на 34 гады, так ніколі больш і не ажаніўшыся.

Дзяжурны па нумары

Поўх румынак не носіць

Мая жонка жартам кажа, што марыць дажыць да ўлюбёнага мной узросту 75+. А ўсё таму, што я часцяком імкнуся выбрацца ў вёску, каб збіраць запісваць там дыялектныя словы ад старых бабуль — тых, якія сваю мясцовую гаворку найбольш поўна захавалі і гатовы ёй падзяліцца з любым ахвочым. Абы нехта слухаў.

Юрый ЧАРНЯКЕВІЧ

ды нас, старых, послушаюць, як трэба спаваты в цэркві”...

Вось днямі яшчэ раз выправіўся “да бабэй” — з’ездзіў на любую сваю Піншчыну, у вёскі Купяцічы і Вылазы. Вёскі, дарэчы, не простыя, а знакамітыя. У Купяцічах яшчэ ў XVII стагоддзі быў заснаваны мужчынскі праваслаўны манастыр, дзе потым служылі такія святары, як брэсцкі ігумен Афанасій Філіповіч і пінскі ігумен Макарый, а ў Вылазах, якія колісь Жыгімонт I падарыў сваёй жонцы каралева Боне, дасюль стаіць старадаўняя драўляная царква канца XVIII стагоддзя, пабудаваная яшчэ ўніятамі. Так што працы ў гэтых паселішчах хопіць не толькі дыялектолагам, але і этнографам, і гісторыкам, і краязнаўцам, і работнікам культуры.

Да сельскага Дома культуры ў Купяцічах, на жаль, я так і не дайшоў, памянаўшы скупы журналісцкі хлеб на яшчэ больш скупы дыялектолагічны. І цэлы дзень, скурчыўшыся на лаве, — побач аркушы паперы, дыктафон, запасныя ручкі і алоўкі — “лавіў” на вуха гаворку купяціцкай 86-гадовай бабы Веры з цікавым прозвішчам “Іголка”. Пасля запісваў што-нішто ў свой апытальнік і, натуральна, на дыктафон. А бабка, не перапыняючы са мной гутаркі, перабірала ў гэты час “пасолі” (фасолію), кажучы котцы, якая ўладкавалася пад ложкам, “нэ гэлэндаць” (не крычаць), бо з-за яе шуму я многага недачуваў.

Перабірала бабка пасолі і, канечне, разказвала. Як яна засталася адна, бо “батько побывса об лэд”, калі будаваў мост праз раку, як яна сама ледзь не патанула зімой у палонцы і “бігла додому, каб нэ змэрзнуць”, як выгадала трох сыноў і дачку, якія “тэпэр хто в Пыньску, хто в Парохоньску, а хто й тут жывэ”. І што яна, хоць і старая, але спявае ў царкве, і яшчэ вучыць маладых, як трэба і дзе не трэба цягнуць тыя ці іншыя словы. А іначай размова ў яе з маладымі кароткая: “Кажу ім — стыхны! Мовчы! — Хай шчэ пастояць

А ў Вылазах 79-гадовая баба Таня (па-мясцоваму “Полховска”) разказвала пра “тяжкую жызню”, пра тое, што “годаватымэть хворого сына”, што “ўпала з ложка да побыласа”, паказваючы пабітыя вусны на твары, што “в сэлі ранішэ было много людэй, а тэпэр і хатэй няма, і людэй”... І што бацьку яе звалі па-вулічнаму “Чомбра”, бо ён любіў доўга гаварыць як з суседзямі, так і з незнаёмымі людзьмі “як той Чэмбэрлен па радзіві”. Вось таму яго так і назвалі.

Так, вандруючы па вёсках, я даведаўся, што “поўх” гэта па-палеску “крот”, “журка” — “куртка” ці “фуфайка”, “осылэнэц” — “селядзец”, а “румынкі” — гэта не жанчыны з Румыніі, як можа хтосьці падумаць, а жаночыя чаравікі. Але самае галоўнае, што “чарняк” — гэта “сіняк” на твары. І значыць, мой продак, ад якога пайшлі ўсе Чарнякевічы, досыць часта хадзіў па вёсцы з сінякамі, за што і займаў спачатку мянушку, а пазней і прозвішча. Спадзяюся, меў ён тыя “чарнякі” з-за сваёй ганарыстасці і незалежнасці характару, а не па іншых, побытавых, прычынах.

Вяртаешся назад у Пінск, а ў вушах яшчэ стаіць палеская гаворка. І так дзіўна чуць не гэтую, а іншую мову ў аўтобусе і на вуліцах — нібыта ты вярнуўся з далёкага замежжя, а не праехаў 9 кіламетраў ад горада. І палеская гаворка, як быццам пачуўшы твае думкі, зноў загучыць — гэтым разам каля самага пад’езда роднага дома. Загучыць дзіўным чынам, калі мясцовы і знаёмы табе пажылы сусед, павітаўшыся з табой, развернецца да свайго прыяцеля і скажа яму: “А Танька шчо, ажно до Гродна поійхала?”

Сяджу цяпер у Мінску, набіраю на камп’ютары тэкст, але думаю пра бабу Таню і бабу Веру, нібыта Маленькі прынец пра сваю кветку. Я да вас абавязкова вярнуся. Як вярнуўся і ён да сваёй кветкі. Абяцаю.

Усе жанры драматургіі

Разам з гісторыкам-архівістам Змітром ДРАЗДОМ мы склалі топ-5 сюжэтаў з жыцця Дуніна-Марцінкевіча, якія скалануць любую публіку, калі яны ўвасобяцца ў спектаклі альбо фільмы.

Ілья СВІРЫН

1. **Фальшывае пахаванне (камедыя).** Нехта з нядобразычліваў будучага класіка замовіў яму пахавальную трызну. Званы мінскай Катэдры разносіліся па ўсім горадзе. Па словах сведак, сам Марцінкевіч пачуў іх па выхадзе з цукерні, запытаў, хто памёр — і даведаўся пра ўласныя хаўтуры.

2. **Выкраданне нявесты (меладрама).** У лістападзе 1831 года малады службовец і літаратар быў абвінавачаны ў тым, што пасярод белага дня на мінскай вуліцы схапіў юную Юзэфу Бараноўскую ды гвалтам зацягнуў у сваю кватэру. Праўда, потым высветлілася, што ўсё было іначай. Вінцэнт і Юзэфа кахалі адно аднога і нават паспелі павянчацца. А вось маці нявесты вельмі не падабаўся зяць. Апошняму давалося прыкласці шмат намаганняў, каб давесці сваю невінаватасць. Хэпі-энд.

3. **Падробка дакументаў (авантурны дэтэктыў).** Дунін-Марцінкевіч пісаў не толькі літаратурныя творы. Яго пярэ належаць таксама і мноства радаводаў, неабходных для доказа шляхецтва ў Расійскай імперыі. Не раз яго

Гродзенскаму абласнаму драматычнаму тэатру сёлета споўнілася 70 гадоў. Прыблізна палову гэтага часу на яго сцэну выходзіць актрыса Святлана МАРЭЦКАЯ. Мы папрасілі яе падзяліцца сваімі думкамі адносна “мастацтва Мельпамены” і яго ролі ў сучасным свеце.

— Святлана Васільеўна, у гэтым годзе вы былі ўдасцею звання заслужанай артысткі Рэспублікі Беларусь. Наколькі важная для вас гэта ўзнагарода?

— Мабыць, не столькі важная, колькі прыемная, бо гэта нейкі вынік маёй працы. Прыемна, што мяне адзначылі. Я столькі гадоў служу тэатру! Як кажуць мае сябры, у мяне цяпер ужо ёсць усё, так што можна проста расслабіцца і адпачываць, жыць у сваё задавальненне. Але я не збіраюся расслабляцца. (Смяецца.)

— Якая ўзнагарода ў вашай творчасці для вас самая галоўная?

— Медаль Францыска Скарыны. Для мяне гэтая ўзнагарода — сувязь з продкамі, з роднай зямлёй. Я ганаруся тым, што была ўдасцею такой пашаны. Як ганаруся і тым, што на нашай беларускай зямлі некалі нарадзіўся і жыў такі геніяльны чалавек.

— За што вы любіце сваю прафесію?

— У першую чаргу, за творчасць і палёт фантазіі. За магчымасць увесць час вучыцца, развівацца, не сядзець на месцы. Люблю творчых людзей і атмасферу. Мне падабаецца пастаянна знаходзіцца ў віры задумаў. Зрэшты, некалькімі сказаўма немагчыма выказаць усё тое, за што я люблю сваю прафесію. Пра гэта можна напісаць асобную кнігу.

— Ці важна для вас, колькі чалавек у глядзельнай зале?

— Так, важна. Для любога артыста гэта важна. І нават калі хто-небудзь вам скажа адваротнае, гэта будзе няпраўда. Мне важна і колькі глядачоў у зале, і якія глядачы прыйшлі. Важна, як яны ўспрымаюць тое, што адбываецца на сцэне. Рэакцыю ў адказ, калі яна ёсць, адчуваеш адразу, і тады спектакль ідзе па-іншаму.

— Якія з акцёрскіх фобій вам знаёмыя не па чутках?

— Самае страшнае — гэта актёрскія сны. Або калі ты тэатр не ведаеш, а трэба ісці на сцэну. Да гэтага часу памятаю адзін спектакль, які мы гралі пасля вельмі доўгага перапынку. Я не сумнявалася ў сабе, была ўпэўненая, што ўсё памятаю. А на сцэну выйшла — і перад вачыма нібы белы аркуш паперы! Гэта быў “Тарцюф”. У вершах. А ў мяне — адна з самых вялікіх роляў і шмат-шмат тэксту. У такіх сітуацыях

Святлана Марэцкая:

“Свет без тэатра быў бы іншым”

дапамагаюць партнёры. Заўсёды ёсць такія выдатныя акцёры, якія ведаюць увесць тэкст, а не толькі сваю ролю. Шапнуць табе адно слоўца, і гэтага дастаткова, каб адразу ўсё ўспомнілася.

— Каб у свеце не было тэатра, свет быў бы іншым? Кім бы тады былі вы?

— Безумоўна, свет без тэатра быў бы іншым, не такім рознакаляровым і яркім. Кім бы тады была я? Цяжка сказаць. Можна, педагогам. Альбо, магчыма, мовай занялася б: у мяне заўсёды былі здольнасці да нямецкай. Але наогул мне цяжка ўявіць, што я магла б займацца чымсьці, апрача тэатра. Я ж з дзяцінства марыла быць актрысай і ніколі не ўяўляла сябе нікім іншым.

— Які ваш творчы дэвіз?

— Вучыцца, вучыцца і зноўку вучыцца. А яшчэ рабіць сваю справу максімальна добра. Калі я за што-сьці бяруся, то стараюся даводзіць пачатае да канца. Іншая справа, што можа не атрымацца. Але я заўсёды стараюся.

— Вы выкладаеце ў тэатральнай школе-студыі. Як з’явілася ідэя яе стварэння і якія мэты яна перад сабой ставіць? Што гэта дае асабіста вам?

— Ідэя стварыць маленькую студыю — па сутнасці, маленькі тэатр — узнікла з год таму. Калі разумееш, што сам прайшоў ужо нямаля шлях і нечому навучыўся, калі ўсведамляеш, што цяпер можаш у гэтай прафесіі нечому навучыць іншых, тады і ўзнікае жаданне падзяліцца сваімі ведамі. Сёлета

чымасць стаць з імі на адзін узровень, успомніць сваё дзяцінства. Гэта натхняе на нейкія думкі, ідэі.

Варта адзначыць, што не толькі дзеці займаюцца ў нашай студыі, але таксама і дарослыя. Ідуць яны да нас вельмі ахвотна. Практычна ўсе тыя, хто наведваў заняткі летась, прыйшлі да нас зноў сёлета. Наша школа дае вучням масу магчымасцяў — у прыватнасці, у плане зносінаў і пошуку цікавых суразмоўцаў. Тэатр — такі арганізм, які створаны для таго, каб людзі маглі дзяліцца сваімі думкамі, размаўляць адзін з адным.

— Якія ў вас творчыя планы?

— У першую чаргу яны звязаны менавіта з выкладаннем у тэатральнай студыі, аднак тут многае залежыць не ад мяне. Вось каб у мяне быў свой тэатр, я б дакладна ведала аб сваіх пла-

— Вы прыйшлі ў Гродзенскі драматычны тэатр у 1984 годзе. Наколькі ён змяніўся за гэты час?

— Вельмі складана параўноўваць. Усё тады было іншым, найперш сама краіна. Былі зусім іншыя магчымасці і ў плане рэжысуры, і ў плане фінансавай падтрымкі тэатра. Я заспела залаты час. Тут працавалі рэжысёры саюзнага значэння, прывозілі з сабой выдатных таленавітых акцёраў, у якіх было чаму вучыцца. Рэпертуар таксама раней быў іншы. Нам хацелася больш філасофскіх, інтэлектуальных п’ес. Нас жа як заўсёды вучылі? Тэатр у першую чаргу павінен выходзіць і адуюцца, і толькі потым ужо забаўляць. Цяпер жа ўсё зрушылася. Можна, гэта і правільна, я не ведаю. Жыццё ўжо не тое, што было раней. Людзям хочацца адпачываць ад паўсядзённасці, таму на

— У мяне няма “самых-самых” роляў. Шмат іх было цікавых, не прахадных. Кожная роля — як асобнае жыццё. Безумоўна, назаўжды запамнілася Джульета. А ўсё таму, што мне было 22, калі я яе сыграла, дакладней... паспрабавала сыграць. Ну, вось яшчэ Іаана Блажэнная з “П’емонцкага зверга”, Францыска са спектакля “Тры ўзросты Казановы”, Памэла з пастаноўкі “Як прышыць бабульку”.

— Ці ёсць шкадаванні аб нейкіх ролях, якія не сыгралі?

— Не, шкадаванняў няма. Бог падарыў столькі галоўных роляў, што казаць аб тым, быццам нечага не сыграла — грэх. Я вельмі шчаслівая і не чапляюся за навязлівыя ідэі: скажам, як бы гэта мне яшчэ раз пераўвасобіцца ў тую ж Джульету. Няхай маладыя іграюць, цяпер іх час.

— Не так даўно наш тэатр адзначыў сваё 70-годдзе. Што для вас асабіста азначае гэтая дата? Як вы бачыце будучыню Гродзенскага драматычнага? Што хочаце яму пажадаць?

— Тэатр прайшоў доўгі і цікавы шлях развіцця, і мне прыемна ўсведамляць, што ўжо на працягу 33 гадоў я іграю на гэтай сцэне і маю магчымасць звяртацца да глядача, абуджаць яго думкі і пачуцці. Тэатр — гэта ўсё маё жыццё, і будучыня бачыцца мне аптымістычнай, радаснай, а галоўнае — творчай. Наш тэатр не памрэ, не страціць сваёй актуальнасці і будзе заўсёды заставацца прывабным для публікі. Мы абавязкова знойдзем тыя новыя формы, якія будуць цікавыя сучасніку, будзем крочыць наперад у нагу з часам і ствараць прыгожае, добрае, вечнае.

У юбілейны час хочацца ўспомніць тых, хто працаваў у нашым тэатры. У паўсядзённым жыцці нам, бывае, няма калі спыніцца. Юбілей жа — цудоўная нагода згадаць добрым словам цэлае пакаленне артыстаў, з якімі мне пашчасціла іграць на адной сцэне. На жаль, многіх з іх з намі ўжо няма. Гэта людзі, якія складаюць гонар нашага тэатра: Алена Гайдуніс, Аляксандр Марцінюк, Віктар Смачнёў, Анатоль Падшывалаў, Юрый Трашкееў, Людміла Дзяменцьева, Валерый Смірноў, Юрый Іваноў, Альберт Акчурын...

З нагоды святочнай даты хочацца пажадаць тэатру, вядома ж, добрых п’ес і спектакляў, таленавітых рэжысёраў і артыстаў, спагадлівага глядача. А яшчэ — творчага натхнення, імкнення змяняцца і вучыцца новаму, рухацца толькі наперад, каб ізноў на нашай сцэне, як і раней, працавалі геніяльныя рэжысёры, тварылі вялікія мастакі і артысты.

Дзяна КАШЛЕЙ,
літаратурны рэдактар
Гродзенскага абласнога
драматычнага тэатра

Святлана Марэцкая ў спектаклях “Карчмарка” (1991), “Оскар і Ружовая Дама” (2014), “Дзявочнік над вечным пакоем” (2015). / Фота з архіва тэатра

мы набралі групу дзяцей ад 7 гадоў. З імі цікава і ўтульна працаваць, бо ў гэтым узросце яны яшчэ абсалютна незакамплексаваныя. З іх можна вылепіць што заўгодна. У нашай студыі мы вучым дзяцей гаварыць, выкладаць свае думкі. Абуджаем фантазію, развіваем іх, робім адкрытымі да ўсяго навакольнага свету. Хочацца, каб яны выраслі творчымі людзьмі. Мне вельмі цікава працаваць з малечай яшчэ і таму, што ў мяне ёсць маг-

нах і магла распавесці пра іх. Але ж гэта толькі мары.

— А каб ваша мара спраўдзілася, якім бы быў ваш тэатр?

— Вясёлым, радасным. Я б вярнулася да скамарства і класікі: Лопэ дэ Вега, Шэкспіра, Мальера, Астроўскага. Бо на спектаклях па іх творах можна не толькі пасмяяцца ад душы, там і задумацца ёсць над чым. Таксама быў бы разнастайны рэпертуар для маленькіх глядачоў.

камедыях у нас больш глядачоў, чым на сур’ёзных спектаклях. Вядома, тэатру патрэбны новыя формы. Нам здаецца, што глядач застаўся ўсё там жа, а ён на самай справе пайшоў далёка наперад. З ім цяпер трэба старацца размаўляць на іншай мове. Для гэтага важна пастаянна ездзіць, глядзець, вучыцца. Што, вядома, патрабуе фінансаў.

— Якія ролі сталі для вас самымі запамінальнымі?

Яна нарадзілася ў гарадку Любань Мінскай вобласці. На той момант там не было прафесійных школ сучаснай харэаграфіі, якая так цікавіла дзяўчынку, а творчае станаўленне і рост абмяжоўваліся школьнымі пастаноўкамі і конкурсамі. Але жаданне танцаваць і ўнутраны імпульс аказаліся мацнейшымі за абставіны, і юная самавучка вырашыла паступіць у Мінскі дзяржаўны каледж мастацтваў. Гісторыя Сабіны МУНАСЫПАВАЙ — той самы выпадак, калі дзіцячае захапленне ператвараецца ў заняткаў усяго жыцця, а стараннасць і працаздольнасць дапамагаюць дасягнуць жаданага насуерак усім цяжкасцям.

Сабіны, працэс стварэння танца доўжыўся для яе цэлы год:

— Я вельмі любіла гэты нумар, рабіла яго з такім хваляваннем! Нават мае аднагрупнікі разумелі, што ў пэўны моманты мяне не трэба чапаць — я занятая, я ўся ў працэсе. Проста, было пра што раскажаць, бо амаль усе мае сольныя нумары так ці іначэй знітаваныя з уласным жыццём.

Навіна аб перамозе Сабіны на IFMC атрымала шырокі рэ-

та толькі падбадзёрвае яе перад выступленнем.

— Мне заўсёды вельмі прыемна прадстаўляць Беларусь на міжнародных спаборніцтвах, — кажа яна. — У нашай краіне таксама ёсць конкурсы з намінацыяй “Сучасны танец”. Напрыклад, “Сожскі карагод” ці IFMC. Але паняцце сучаснага танца цяпер настолькі “расцягнулася”, што ў гэтай намінацыі можна паказаць амаль усё, што заўгодна.

Пасля мноства дасягненняў прысуджэнне Сабіне стыпендыі спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі здаецца заканамерным. Але для дзяўчыны гэта не проста ганаровая ўзнагарода, а яшчэ і дапамога ў прафесійным развіцці ды вырашэнне надзённых клопатаў.

— Я выкладала ў студыі, затым арандавала залу і разумею, што матэрыяльнае пытанне мае

Жаданне ды імпульс — мацней за абставіны

Малады харэограф Сабіна Мунасыпава — пра конкурсы, узнагароды і развіццё сучаснага танца ў Беларусі

— З дзяцінства любое гучанне музыкі для мяне нібы пераходзіла ў цела, спараджаючы рухі, — успамінае Сабіна. — Але я не мела ўяўлення, што такое прафесійная харэаграфія, і мне было вельмі няпроста, калі я паступіла ў Мінскі дзяржаўны каледж мастацтваў. Усе мае аднагодкі прыйшлі з “базай”, асновамі класічнага танца. Я ж не мела нічога, акрамя энтузіязму, харызмы і энергіі, якая літаральна выплэскалася. Бывалі выпадкі, калі я нешта выконвала, а з мяне ўсе смяяліся. Аднак мне вельмі пашанцавала з выкладчыкамі. Хтосьці з іх працягваюць дабрыню і цяплява чакаў вынікаў, хтосьці быў больш жорсткі і “выбіваў” іх праз сілу. Але ва ўсіх можна было нечаму навучыцца, а адзінае, чаго мне хацелася, — проста ўмець добра танцаваць. Гадзіны стараннага заняткаў — і да канца чацвёртага курса я ўвайшла ў тройку лепшых.

Здавалася, усё нарэшце стала на свае месцы, але нечакана маладая танцоўшчыца сутыкнулася з галоўным страхам усіх выканаўцаў — праблемамі са здароўем.

— У мяне пачаліся болі ў спіне, — згадвае яна. — Урачы сказалі, што я ніколі не змагу танцаваць, не давалі нават гарантый, што буду хадзіць. Гэта цалкам змяніла мае погляды на жыццё, на тое, чым я займаюся, як займаюся і ці буду займацца наогул. Я шмат працавала над сабой, занурваючыся ва ўнутраную рэфлексію. На шчасце, вырак медыкаў не спраўдзіўся, і цяпер у мяне усё добра.

Скончыўшы каледж, Сабіна зразумела, што гэтага мала для яе прафесійнага развіцця. Таму вырашыла паступіць у Беларускае дзяржаўнае ўніверсітэт культуры і мастацтваў.

туры і мастацтваў. З’явіўся новы прырытэт у жыцці — зрабіць усё магчымае, каб застацца добра танцоўшчыцай і стаць годным выкладчыкам. Цяпер яна вучыцца ў магістратуры і сама вядзе заняткі ў студэнтаў.

— Я вельмі люблю выкладаць і стараюся ўдасканаліваць свае веды і здольнасці, каб добра вучыць, — кажа Сабіна. — Але акрамя ведаў і практычных навыкаў для выкладчыка важна разумець эмацыйны стан кожнага вучня. У студэнтаў часам ёсць псіхалагічныя бар’еры. Мая задача — дапамагчы ім разняволіцца. Усе яны індывідуальныя — як, уласна, і харэаграфія.

Два гады таму Сабіна гучна заявіла пра сябе на Міжнародным фестывалі сучаснай харэаграфіі IFMC-2015. Тады ёй удалося перасягнуць канкурэнтаў з шасці краін: роднай Беларусі, Расіі, Мексікі, Швецыі, Італіі і ЗША. Нумар “Балада пра маці” — сумная гісторыя жанчыны, якая не дачакалася сына з вайны. Па прызнанні старшыні журы, мастацкага кіраўніка “Кіеў-мадэрн-балета” Радзі Паклітару, пастаноўка так уразіла суддзяў, што многія не змаглі стрымаць слёз. Па словах самой

Даведка

Сабіна МУНАСЫПАВА — выканаўца, харэограф і магістрант Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў, лаўрэат міжнародных конкурсаў, стыпендыят спецыяльнага фонду Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь па падтрымцы таленавітай моладзі.

зананс і асвятлялася многімі беларускімі СМІ. Але сама танцоўшчыца на вядомасць, якая зніацку на яе “абрынулася”, рэагуе даволі спакойна і гаворыць, што стаць найлепшай — не першарадная задача пры ўдзеле ў конкурсе:

— Перамогі і дасягненні як вынік — гэта, бясспрэчна, вельмі прыемна. Але з дзяцінства бацькі мяне вучылі, што прызы і дыпломы — не галоўнае. Значна важней тое, што я хачу раскажаць са сцэны, данесці гледачу. Я люблю сваю прафесію. Тут ты акцёр, харэограф, танцор, балетмайстар, выканаўца і проста нейкі герой. Кожны рух павінен апавядаць пра тое, што цябе закранула, каб гледачы гэта зразумелі.

Калі гутарка зайшла аб міжнародных конкурсах, выявілася, што беларускіх прадстаўнікоў на іх няшмат. Здаралася, Сабіна была адзінай канкурсанткай з нашай краіны. Зрэшты, танцорка прызнаецца, што гэ-

Дарэчы, адказваючы на пытанне пра любімы танцавальны жанр Сабіна рашуча выбірае менавіта сучасны танец і прызнаецца, што яе сапраўды хваляе развіццё гэтага напрамку ў Беларусі:

— Сучасны танец — тое, што я сапраўды люблю. У ім можна знайсці любую паставу для сябе, выявіць новыя вымярэнні душы і цела. На жаль, у Беларусі гэты кірунак развіваецца марудна. У Мінску вялікая колькасць школ, літаральна за кожным паваротам — студыя. Але няма, напрыклад, той жа культуры вулічных танцаў, як у Нью-Ёрку, дзе можна свабодна паказаць розную харэаграфію на адкрытых пляцоўках. Цяжка ўявіць, каб у цэнтры Мінска, дзе-небудзь каля Палаца Рэспублікі, людзі стварылі вялікі круг і пачалі танцаваць. Для нас гэта выглядала б крыху дзіўна. Хаця на самой справе ўсё рэальна: аднадумцаў няшмат, але яны ёсць, як і людзі, якія хацелі б на гэта паглядзець.

ў маім жыцці вялікае значэнне, — кажа яна. — Была сітуацыя, калі адна дзяўчына вельмі хацела наведваць мае заняткі, але не хапала сродкаў. Мне было яе надзвычай шкада. Аднак я таксама разумею, што плачу аранду за кожнага чалавека і поўнасьцю выкладаюся. І калі не буду зарабляць з гэтага, то не зароблю зусім. Як быць у такой сітуацыі? Вядома, хочацца дапамагчы іншым.

Сабіну хваляюць многія пытанні развіцця і станаўлення харэаграфіі ў Беларусі. Яна актыўна выкладае і разам з тым рэгулярна прадстаўляе нашу краіну на міжнародных спаборніцтвах. Спадзяёмся ў бліжэйшы час пачуць пра новыя перамогі Сабіны і яе вучняў. А сама дзяўчына гаворыць толькі аб надзённым: “Працуючы са студэнтамі, імкнуся не знішчыць іх жаданне танцаваць і даць ім яка мага болей”.

Вікторыя ГАРКОЎСКАЯ

Каханне як духоўная аснова адносінаў мужчыны і жанчыны стала тэмай новага спектакля Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Якуба Коласа “Самая жаданая”. Аўтар п’есы — вядомы беларускі драматург, сцэнарыст, рэжысёр Сяргей Гіргель. Запэчычанаму сюжэту французскай авантурнай камедыі ён надаў болей дынамізму і сцісласць дэялогаў.

Калі перамагае каханне

“Самая жаданая” Сяргея Гіргеля на коласаўскай сцэне

Раксана — Наталля Аладка, Дэвід Грэг — Аляксандр Базук.

Раксана і Мацье — Тадэвуш Кохшытэ.

Немалалы сцэнарыст Мацье, які знаходзіцца ў працяглым творчым крызісе, марна шукае сюжэт для новага фільма. Ані буйныя сацыяльныя катаклізмы, ані будзённым клопатам дробных людцаў не нахняюць яго. Толькі запал сапраўднага каханна можа даць штуршок для стварэння шэдэўра, за які ўхопіцца выдому кінапрадзюсар. Але сэрца ягонай даўняй сяброўкі Раксаны — крыніцы творчага натхнення — закрытае для вялікіх пачуццяў і сапраўднай жарсці. Як прызнаецца сама герайня, яе засекі парожня.

У пошуках сюжэту, а ў далатак і з мэтай абудзіць Раксану ад летаргічнага сну, Мацье прымудзіў да каханай сапраўдную рамонтную прыгоду. Для гэтага ён выкарыстоўвае свайго гасця Дэвіда — забяспечанага, але вельмі шчыльнага маладога чалавека, шалапуты і марнатраўцы, які спрабуе купіць для грошы пачуцці Раксаны. Нягледзячы на самую зацянутую барацьбу, на ўсе падступныя спробы зламаць упартасць жанчыны,

гэта яму не ўдаецца. Але нечакана адбываецца пуд: у сэрцы шчыльнага Дэвіда нараджаецца сапраўднае каханне. Праўда, герайня спектакля не спышаецца адказаць яму ўзаемнасцю — бо, як выявілася, усё яшчэ хакае недарэчнага, але па-сапраўднаму ёй адданна Мацье.

Такім чынам, п’еса і новы спектакль коласаўцаў распавядаюць аб пошуках каханна і аб тым, што ніякае мастацтва, ніякая творчасць не заменіць блізкага і дарагога твай душы чалавека.

Рэжысёр Ніна Обухава паспрабавала, так бы мовіць, ускладніць лёгкі жанр і перавесці антрэпрызны твор у разрад некамерцыйных спектакляў. Найперш гэтак паспрыяла добрая, шчырая ігра вядомых актёраў. На працягу апошніх пяці гадоў народны арыст Беларусі Тадэвуш Кохшытэ не меў новых работ, і таму вобраз Мацье атрымаўся ў яго асабліва ўдалым (дарэчы, ён жа і пераклаў п’есу на беларускую мову). Актёр быўшым нутром адчуў гэтую ролю і

тонка і псіхалагічна абгрунтавана абгрывае тую складаную жыццёвую сітуацыю, у якой трагія герайня, падкрэслівае яе маральную чыстыню, сапраўднасць пачуццяў.

У ролі спакушальніка Дэвіда Грэга, з якім адбываюцца нечаканыя метафарозы, выступілі два выканаўцы. Прычым адзін і той жа вобраз прачытваецца абсалютна парознаму. Спяраша гэтая роля дасталася артысту Аляксандру Базуку. На мой погляд, яму больш ўдаецца першая палова спектакля, дзе ён падкрэслівае нахабнасць, упэўненасць, прубаваты цынзм свайго персанажа. Ягоны герой насамрэч нагадвае кюўна, паяца. Гульня — гэта спосаб яго чалавечага існавання, яна яго захапіла. Але воль пераход у іншую, так бы мовіць, якасць — з вылюдка ў высакароднага героя — не зусім падрыхтаваны. Ён узнікае парадаксальна, у адпаведнасці з жанрам, але не з логікай жыцця альбо развіцця гэтага вобраза.

Зусім па іншым зразмеў і ўвабляе гэтую ролю іншы выканаўца — Яўген Лук’янаў. Ён малое вобраз Дэвіда Грэга больш тонка, як быццам, усё, чым можа спакусіць жанчына любога ўзросту: грошы, зайздросная спагчына, арыстакратычнае паходжанне. Але гэтую Раксану не так лёгка завабіць нават шчырай закаханасцю, у якую абсалютна нечакана ператвараецца гульня з боку Дэвіда, справакаваная Мацье. У пэўны момант адчуваецца яе разубленасць, калі яна ўпэўніваецца, што была каханак яе выкарыстоўвае. Актрыса Наталля Аладка даволі

Хацелася б таксама адзначыць у таленавітую сцэнаграфію спектакля. Алметна тое, што яе стваральніца выступіла дэбютантка, мастак-дэзайнер тэатра імя Якуба Коласа Наталля Лавіцкая-Ярмолава. Афармленне носіць і вобразна-знакавую, і ігравую функцыю. Яно старае рух, дынаміку і мае крыху прыхаваную іронію да таго, што адбываецца ў спектаклі. У сцэнаграфіі адчуваецца ўплыў сюррэалізму, у прыватнасці, Сальвадора Далі. У цэнтры вялікае акно-лостэрка, з якога спрабуе скокнуць уніз Мацье, тым самым даводзячы сапраўднасць свайго пачуцця. Па баках — тумбы: адна ў форме вуснаў, другая — указальнага пальца з мужчынскім капелішом на версе, а таксама лялечная шырма, дзе знаходзіцца свой прытулак Юліус — лялька-двайнічок галоўнага героя і яго нязменны спадарожнік і даралчык. Усе гэтыя сцэнаграфічныя дэталі ігравыя ацкіраюцца актёрамі.

Некаторыя глядачы, пэўна, прыгадаюць фільм “Непрыстойная прапанова” з Дэмі Мур у галоўнай ролі, дзе герайня зацікавілася на каханне за мільён — і ўсё яе жыццё пакацілася ўніз. У далейшым выпалку ўсё наадварот. Спектакль коласаўцаў нагадвае прыгожую, рамонтную казку, абгрунтаваную. Калі ён пытаецца ў Мацье пра гісторыю іх каханна з Раксанай, гэта не проста цікаўнасць, шчырная насмешка — тут адчуваецца яго прага нейкага іншага жыцця, чыстыні, сапраўдных пачуццяў. Кульмінацыяй развіцця вобраза яго жарсці з’яўляецца танга, якое ён танцуе з Раксанай.

Юрый ІВАНОВСКІ
Фота Андрэя ЖЫГУРА

У сталічным Палацы мастацтва прайшла выстава пад назвай “Горад”. Ці, дакладней, у адзінай прасторы сумясціліся дзве выставы, якія няблага глядзеліся б і паасобку. Першая — гэта экспазіцыя XV Міжнароднага пленэру па кераміцы “Арт-Жыжаль”, на якім сёлета мастакі працавалі па тэме гарадской экалогіі або, кажучы інакш, прыроды ў абцугах урбаністыкі. Другая — фарбы і адценні Горада, убацькаваны праз прызму жывапісу, графікі, пластыкі і праз аб’екты фотакамеры. Кераміка прыехала з Бабруйска, другую частку экспазіцыі прадставіў Мінск.

Пётра ВАСІЛЕЎСКІ

Прынцып спалучэння ў экспазіцыі розных відаў мастацтва для нас не навіна. Ужо былі надзвычай удалыя выставы, дзе ўзаемакарэсна суіснавалі скульптура і графіка, кераміка і тэкстыль. Але ў далейшым выпадку сама тэма — лічы, неабсяжная — вымагла больш шырокага прадстаўніцтва творчых цэхаў. І ёсць усё падставы меркаваць, што эксперымент атрымаўся плённым для куратару і ўдзельнікаў выставы, цікавым для культурнай грамады. Дарэчы, сучасны фармат экспазіцыі адзначаў на вернісажы і старшыня Беларускага саюза мастакоў Рыгор Сітніца.

Выстава задумвалася як поліфанічная. Тэма “Горад” трактвалася арганізатарамі як асэнсаванне адвечнага канфлікту паміж жывой (“першай”) прыродай і штучнай, створанай чалавекам (“другой”), як пошук гармоніі паміж імі. Мелася на ўвазе, што мастакі розных творчых спецыялізацый, пачуваючы ў баку парадны, рэкламна-турыстычны вобраз горада, засяродзяцца на бачных аспектах урбанізацыі.

Дарэчы, за сюжэтам і хадзіць далёка не трэба. Возьмам хаця б наш Мінск. Аса-

біста я магу сведчыць, што не толькі для беларусаў, але і для замежнікаў ён з’яўляецца эталонам горада. Шырокія праспекты, утульныя вулікі ў гістарычным цэнтры, велічэна Высокае месца, хай-тэк праспекты, скверы, украпіны жывой прыроды. І толькі сапраўдны мінчук ведае, што горад — гэта яшчэ і прамысловыя зоны з праблемнай экалогіяй, і дэпрэсіяная забудова ў спальных раёнах, і далёкая ад дасканаласці камунальная служба, і, урэшце, — бамжы, якія звыклі атабарвацца на сметніках, але калі-нікала выпадваюць за межы сваёй “кананічнай тэрыторыі”, палягаючы за законаслухамных грамадзянаў і прымушаючы не рвацца ў аццэ мільёны. Прычым, Мінск у гэтым сэнсе нічы.

Валеры Калтыгін.
“Боня”.

Горад шматаблічны

Марта Шматава. “Валодзя” (з серыі “Людзі нараджаюцца чыстымі”).

Аляксандр Бельскі. “Люк Скайвокер”.

Гэтае заўтра было ўчора?

І што, магчыма, важней — ментальны і вобразны шэраг, цікавы для творчай моладзі. Інакш кажучы, на “Графіцы года” была магчымаць убачыць бліжэйшую будучыню. Звычайна яна надараецца толькі на абаронае дыпламаў у БДАМ. Мне, як чалавеку, чые густы і эстэтычныя прырытэты сфармаваліся ў часе, калі крытэрыем якасці ў мастацтве лічыліся адпаведнасць традыцыі і грамадскі змест твора, цяжка прызвычаіцца да таго, што сёння ў мастацтве пануе суб’ектыўнасць і рэфлексія. Але, мабыць, гэта трэба прымаць як знак часу, як рэчаіснасць, з якой належыць лічыцца.

Конкурс меў дзве мінатцы — “Арыгінальная графіка” і “Друкаваная графіка”. Журы складалі асобы, вядомыя сваёй прыхільнасцю да інавацый у мастацтве і выразна выяўленым пачуццём сучаснасці. Тое, што гэтыя адмыслоўцы палічылі вартым узнагароды, аб’ектыўна з’яўляецца трэндам.

Мне тут згадалася выслоўе “Новае — гэта добра забытае старое”. Уганараваныя работы выявілі ў памыці 1970-я гады, калі ў Мінск прывезлі сучасную для той пары графіку ЗША. Потым аналагічны матывы і вобразны лад я сустракаў у работах графікаў рэспублікі Прыбалтыкі. Яшчэ пазней нешта падобнае я бачыў на выставах сучаснай нямецкай графікі. Як падаецца, да нас гэта хвала дакацілася толькі ципер... Да таго часу, у друкаванай графіцы адчуваецца моцны ўплыў стылістыкі графічнага дызайну. Магчыма, выкарыстанне аднолькавых тэхналогій прымушае твораў розных спецыялізацый і думаць аднолькава?

Праўда, прымаю як добры знак тое, што сярод адзначаных твораў ёсць і

Алесь Некрашэвіч. “Тэрмінатар”.

Андрэй Кошалеў, Андрэй Савіч. “Дзень усіх святых”.

якасны рэалістычны маляваць звыклым алоўкам. Гэтае рэтра на тле лічбавых тэхналогій.

У маіх меркаваннях няма ні каліва іроніі. Мастакі прадставілі найлепшае, на што яны здольныя, і журы працавала па “гамбургскім рахунку”, не зважаючы на пануючыя ў грамадстве эстэтычныя стэрэаты-

Планавалася, што ў экспазіцыю ўвойдуць некалькі праектаў студэнтаў-архітэктараў БНТУ, у якіх была б раскрытая тэма гармоніі прыроды і матэрыяльнага асяроддзя. Маўляў, Аляксандры Ліпінскай і “Позірк у акне лютэценніка” Веры Каўзановіч. А часам так казка і страшнаватая, як на карціне Канстанціна Вашчанкі “Глядзец у вочы”. Але галоўнае, што ўсе сюжэты — гэта не адстороненыя фантазіі, а асэнсаванне гарадской рэчаіснасці.

Калі кампазіцыйным стрыжнем экспазіцыі стала філасофская, часам іранічная кераміка з Бабруйска (і найперш дзве вялікія “вогненныя скульптуры” — “Боня” і Homo & Nemo), дык сэнсам — жывапісны праект Марты Шматавай, прысвечаны асобам без акрэсленага месца жыцця. Мастачка распавядае пра тое, што ўсе нараджаюцца чыстымі, прыгожымі, а потым цягам жыцця кагосьці лёс выпівае за межы ўсталяванага соцыуму.

Вельмі эфектна і дарэчна глядзеліся на выставе работы фотамастакоў. Іх горад адначасова вабіць архітэктурнай гармоніяй і паўстае апірышчам роспачы і адзіноці, вядомых, бадай, кожнаму жыхару мегаполіса. Сярод твораў гэтай групы я вылучыў бы Георгія Ліхтаровіча. У свой час фотамастак плённа працаваў на ўвабленне параднага аблічча сталіцы і краіны (прычым рэтуш не ў ягоным характары — ён заўжды шукаў і знаходзіў рэальную прыгажосць). Сёння ж ягоныя фатаграфіі — пранікнёны ў самую сутнасць горада як шматаблічнай з’явы.

Магчыма, наступную выставу па тэме “Горад” будучы ладзіць фотамастакі, бо іх вельмі нахільні ўдзел у гэтым прасекце. Прынамсі, такую думку выказаў Георгій Ліхтаровіч.

Андрэй Кошалеў, Андрэй Савіч. “Дзень усіх святых”.

Уганараваныя творцы сапраўды маюць якасці лідараў. Яны шыра вераць у тое, што робяць, а іх творчасць адлюстроўвае магчыму версію заўтрашняга дня беларускай графічнай школы. Праўда, я не магу пазбавіцца пачуцця, што гэтае заўтра ўчора ўжо было.

З Віцебшчынай у мяне даўно і назаўжды звязаныя дзве асацыяцыі — лексічная ды гідралагічная. Першая тычыцца бытавання цудоўнага слова “мальцы” з націскам на першым складзе. Другое — не менш прыемнае, але на смак: такой вады, мяккай і лёгкай, у іншых абласцях каштаваць не даводзілася. Дык вось, і з мальцамі ад культуры, і з вадай ад крыніц і азёр я ўпершыню сутыкнуўся ў Докшыцкім раёне. А першая любоў, як і каханне, з гадамі не чэзне. Тым больш, што два толькі што агучаныя нюансы застануцца асноўнымі і для сённяшняга артыкула. Карацей, вось што я ўбачыў і адчуў падчас чарговага і, не буду хаваць, прыемнага наведвання Докшыцкага раёна.

Яўген РАГІН, Мінск — Докшыцкі раён
Віцебскай вобласці — Мінск / Фота аўтара

Цэбар на насіліцы — і да студні!

Докшыцкі раён: тэорыі і практыка вясковага раскалыхвання

Штосьці выдумаць — не надта складаная справа. Калі, натуральна, фантазія ёсць (любы творца — неўтаймоўны фантазёр) і практычнае ўменне выкарыстаць свае ды суседскія напрацоўкі. Значна цяжэй выдуманнае давесці да лагічнага выніку. Для таго, каб ідэю рэалізаваць, адной фантазіі мала. Тут веды патрэбны, стасункі, уменне партнёра знайсці. І вось што цікава! Ну не сустракаў я за гады журналісцкай дзейнасці вось такой сітуацыі: прыходзяць работнікі культуры да старшыні райвыканкама і кажучь, што ідэй у іх — нібы каласоў у полі, а вось грошай няма... Значыць, кепскія ідэі? Дыхтоўная задумка выходзіць і дысцыплінуе, прымушае прадумаць да драбніц увесь ход яе рэалізацыі.

На мой погляд, выдумшчыкаў-практыкаў у нас больш за ўсё на Гродзеншчыне і Віцебшчыне. Першых планава і сістэмна накіроўвае начальнік галоўнага ўпраўлення ідэалагічнай работы, культуры і па справах моладзі Аляксандр Вярсоцкі. Другіх — дырэктар Віцебскага абласнога метадычнага цэнтру народнай творчасці Кацярына Лабука, якая сама мае немалы стаж “рэалізатара задумаў”. Вось як яна характарызуе дзейнасць работнікаў культуры Докшыцкага раёна: “Працуюць стабільна”. Пра гэтую стабільнасць мы і пагаворым.

Увасабленне ідэй

СТАТУС ПАМЯНЯЦЬ

У гэтым артыкуле, папярэджаю, будзе вельмі шмат вады. Рачной, азёрнай, крынічнай, з калодзежа... Адна з прычын у тым, што Докшыцкі раён знаходзіцца на водападзеле басейнаў Чорнага і Балтыйскага мораў. У горадзе бярэ пачатак рака Бярэзіна, за райцэнтрам — выток Віліі. Водная дзяржава, дый годзе. І брэнд адпаведны ёсць: “Фестываль дзвюх рэк”.

Спачатку мерапрыемства мела раённы статус. Але сёлетнім жніўнем быў праведзены ўжо другі Рэспубліканскі фэст. Трансфармацыя, пагадзіцеся, грандыёзная. Сёйтой і па сёння здзіўляецца, як можна было такога дамагчыся. Паспрыяў не

толькі грант ПРААН. Кіраўніцтва раёна дакладна зарыентавала ў свой час работнікаў культуры. На яўнасць рэспубліканскага фэсту павінна якасным чынам змяніць брэндавытворчую сітуацыю ў паселішчах раёна. Тое, што атрымалася, атрымліваецца і будзе атрымлівацца, пераканала і вобласць, і рэспубліку. Ды так, што ў перспектыве стала акрэслівацца і міжнародная прадвызначанасць мерапрыемства.

Я не буду апісваць усе калізіі сцэнарных ходоў “Фестывалю дзвюх рэк”, бо на старонках “К” рабіў гэта не раз. Тут важна пазначыць хіба што адну акалічнасць. Кожны сельсавет разам з мясцовымі работнікамі культур

туры рыхтуе да фестывалю падарунак — выявы сельскіх брэндаў культуры. Гэтыя кавалачкі тканіны і складаюць “карту адметнасцяў” Докшыцкага раёна. Атрымаўся даволі вялікі дыван, які знаходзіцца ў раённым доме рамёстваў. Працэс над яго стварэннем працягваецца. Інакш кажучы, работа па выкрышталізаванні сельскіх брэндаў, па сутнасці, знаходзіцца ў стадыі развіцця ды ўдасканалення.

На здымках:

- 1 Докшыцы. Жбанкі — сімвалы рачных вытокаў.
- 2 Фестывальная арка “Лебядзіная вернасць”.
- 3 Мастацкі кіраўнік клуба-бібліятэкі ў Бярозаўцы Наталля Маеўская з самай актыўнай чытачкай вёскі Ганнай Лісіца.
- 4 Дырэктар ЦБС Ірына Карапанавы з бібліятэкарам дзіцячай бібліятэкі Алясся Уладзіміравай у духоўна-культурным цэнтры “Добрае слова”.
- 5 Старшыня Крыпульскага сельвыканкама Міхаіл Акунявец са “сваімі” работнікамі культуры.
- 6 Адзін карань у крыжоў. Дырэктар цэнтру традыцыйнай культуры і народнай творчасці Крысціна Гмырак ля касцёла ў Бярозаўцы.
- 7 Аўтабібліятэка ў вёсцы Юркаўшчына. Бібліёбус у раёне — сам па сабе брэнд. У асобных вёсках на сямі маршрутах ён паспявае пабываць раз на тыдзень.

3 АДНАСТАЙНАСЦЮ ПАЗМАГАЦА

Ёсць тэорыя вялікага выбуху, у выніку якога пашыраецца Сусвет. Глобальная, трэба сказаць, справа. Старшыня Крыпульскага сельвыканкама Міхаіл Акунявец, разважаючы не менш глабальна, вынайшаў тэорыю вялікага сельскага ўскалыхвання, ці раскатурхвання. Маўляў, на тэрыторыі сельсавета — 18 вёсак. Пра цікавосткі пэўных з іх мала хто ведае. Таму і патрэбна тут разварушыць сітуацыю.

Жаданне старшыні супала з жаданнем работнікаў культуры. А тыя паставілі мэту: відазмяніць святы вёсак (а ладзіліся яны амаль па аднолькавым сцэнарыі) так, каб кожнае мела сваю непаўторнасць ды яркую адметнасць. Дый “Фестываль дзвюх рэк” патрабаваў таго ж. Словам, прыспеў час дзейнічаць хутка і, па магчымасці, беспамылкова. Міхаіл Акунявец стаў часцей сустракацца з клубнікамі ды бібліятэкарамі. А ў раёне — 11 сельсаветаў, там таксама гэтакі ж “мазгавы штурм”. У выніку вось што атрымалася.

Адно за адным узніклі святы ліпы, гурка, зёлак, возера, лазні, ручнік, бусла, мёду, яблыка, рыбы, чарніц, юшкі, рэтра-свята “Народжаныя ў СССР”, свята вела-монта-аматараў...

Працэс гэты доўжыцца, штосьці дадумваецца, адрасы фэстаў іншым разам мяняюцца. Усё гэта, так бы мовіць, зразумелыя ды апраўданыя выдаткі творчага пошуку. Міхаіл Акунявец перакананы, што нават невялікая вёска павінна адчуць сваю значнасць і шматвекавую гісторыю. Адчуць і ачуныць. Зразумела, тут патрэбны яркі сцэнарыі. Без гэтага вёску не раскатурхаеш. А задача ставілася трохі шырэйшая: каб і госьцю — удзельніку “...дзвюх рэк” — было цікава тое паселішча наведваць. Дый далёкую перспектыву з прыкідкай на магчымы міжнародны статус форуму не ўлічыць было немагчыма.

ЗАЙМЕЦЬ МУЗЕЙНУЮ ПЕРСПЕКТИВУ

— Каб вёска Бярозаўка жыла падолей, — падхапіў размову загадчык Бярозаўскага сельскага клуба-бібліятэкі Міхаіл Ігнацкі, — варта “водную” тэму распрацоўваць у нас больш маштабна.

Ініцыятыва Міхаіла Пятровіча, можна сказаць, і стала асновай для напісання гэтага артыкула. Паблізу ад Бярозаўкі

(ля вёскі Буй) ёсць святая крыніца з купеллю. Гэта раз. Маляўнічая сажалка ля бровара, што застаўся ад пана Свінтаржэўскага. Гэта два. Калодзежы. Гэта тры. Чаму б не ладзіць тут святая вады, святая студні? А для ўзмоцненай турыстычнай цікаўнасці ёсць тут арыгінальны касцёл, зроблены на базе будынка колішняй савецкай сельсагаспадарчай канторы, а перад ім два крыжы: каталіцкі і праваслаўны, якія “растуць” з адной кропкі. Такога красамоўнага сімвала брацкага паяднання парафій нідзе не бачыў. Дарэчы, царквы ў Бярозаўцы няма, але служба вядзецца рэгулярна ў адным з пакойчыкаў клуба-бібліятэкі...

— Хто ведае цяпер з моладзі, што каромысел у нас калісьці называўся “насіліцы”? — разважае ўслых загадчык гэтай установы. — А для чаго цэбар існаваў?

Старшыня Крыпульскага сельсавета, захапіўшыся тэмай, пачаў згадваць, як капаліся студні свойскія і грамадскія, як і дзе месца для іх выбіралася. “І такое было, — кажа. — Працуе капальшчык. За зямлёй гліна ідзе, за глінай пясок, а вады — ані кропелькі. Ломам трошкі кавырнуў — а яна як дась! Фантанам і выкінула. А лом так на дне і застаўся”.

Мяне асабіста вельмі цікавіць калодзежная тэма. Што такое конаўка і карэц? Ці толькі з дапамогай жураўля і барабана выцягвалася вядро з вады? Хто яны, лазаходцы? І ці толькі з іх дапамогай адшуквалася месца для калодзежа? І чым ён, урэшце, адрозніваўся ад студні? (Дарэчы, матэрыялы пра святую ваду я знайшоў у дзіцячай бібліятэцы райцэнтра, дзе з дапамогай грантавых грошай адкрыўся Духоўна-культурны цэнтр “Добрае слова”.)

Вы, напэўна, зразумелі, што Докшыцкаму раёну з ягоным водным фестывалем патрэбны Музей вады (ці Музей калодзежа). Патрэбны, як вада ў смажны дзень, музей на Докшыччыне ёсць толькі ў Бягомлі. Прысвечаны ён Вялікай Айчыннай вайне. У раённым жа цэнтры ні мастацкай галерэі. Праблема з праблемай! Разумею, што вырашэнне яе — толькі ў далёкай перспектыве. І ці варта тут канцэнтравать увагу на раённым цэнтры? У Бярозаўцы, ля касцёла, пустое закансерваваны будынак бровара. Так, патрэбны вялікія фінансавыя ўкладанні. Але ж яны вартыя таго, каб працягнуць Бярозаўцы жыццё.

Знаёмцеся: асоба!

Не “Гамлет”, а “Паўлінка”

Хтосьці запытаецца: “А малыцы пры чым?” А вось пры тым. Мы пачалі падлічваць, колькі ж мужчын працуе ў сферы культуры Докшыцкага раёна. Аказваецца, больш за дзясятка. А гэта, я вам скажу, лічба. Бо ёсць раёны на Беларусі, дзе ў клубах ды бібліятэках мужчынскім творчым духам і не пахла ніколі. Значыць, ёсць нейкая асаблівасць у докшыцкай зямлі, што нараджае яна нястомна самаахвярных творцаў мужчынскага полу. Адзін з яркіх іх прадстаўнікоў — Віктар Арлоўскі з Параф’янава.

За не абы-якім мужчынам заўжды стаіць не абы-якая жанчына. Мастацкі кіраўнік Параф’янаўскага сельскага дома культуры Віктар Арлоўскі і яго жонка — Вольга, настаўніца пачатковых класаў мясцовай школы і адна з вядучых артыстаў самадзейнага тэатра.

Шмат гадоў таму, калі я заезджаў у Параф’янава ўпершыню і знаёміўся з мясцовым СДК, іх тут было тры. Хлопцаў-клубнікаў так і называлі: “Тры мушкетёры”. Застаўся адзін — Віктар. Ён увогуле прываблівае нязменнасцю, стабільнасцю, нейкай спакойнай сілай ды перакананасцю, якія адразу бяруць у палон тых, хто знянацку аказваецца на клубнай сцэне. Так здарылася, да прыкладу, з Аляксандрам Кучыцам, былым участковым. Быў ён калісьці актыўным гуртоўцам-тэатралам. А цяпер, калі выйшаў у адстаўку, кіруе СДК. Малец? Канешне! І амаль ужо мушкетёр. Так што вакол Арлоўска-

га — нязменная кіраўніца мясцовай тэатральнай студыі — пастаянна збіраюцца людзі, якія пачынаюць вельмі арганічна выконваць ролі, раней абсалютна для іх не ўласцівыя.

А пачалося ўсё з крэсельца. Віктар ці не з першага класа пачынае спяваць. А росту бракуе, таму салісту хору патрэбна крэсельца. Яно вандруе разам з ім на першых раённых гастроліях. Арлоўскі і па сёння ўдзячны клубнікам, настаўнікам, якія яго не праявалі, заўважылі, ім заняліся. Праз нейкі час быў паспяхова ўдзел у рэспубліканскім фестывалі “Чырвоныя гваздыкі”. Віктар кажа, што за гэтыя напружаныя дні ён, каб супакоіць нервы, паспеў пра-

чытаць “Вайну і мір”. Потым вучыўся ва Універсітэце культуры і мастацтваў. Паралельна, але завочна, набывалі адукацыю і два салісты з мулявінскіх “Песняроў”. Арлоўскі кажа, што вось у іх якраз і былі праблемы з “Вайной і мірам”. Вядома, завочнае навучанне — што завочнае харчаванне. А “Песняры” тады яшчэ і на гастролі ў Кітай адпраўляліся. Віктар згадвае, як іранізавала кіраўнік кафедры сусветнай літаратуры Наталля Булацкая: “Вось у Кітаі яны кніжку і адолеюць”.

Вучыўся Віктар цудоўна, нават павышаная стыпендыя была. Вярнуўся на радзіму дыпламаваным спецыялістам. Яму ў адзеле культуры Докшыцкага райвыканкама зрабілі першы запіс у працоўную кніжку. Першы, як аказалася, і апошні. Мяняліся толькі населеныя пункты раёна, дзе даваўся асвойваць прафесію: Бярозаўка, Гняздзілава, Юркаўшчына, Параф’янава. Працуе мастацкім кіраўніком. Спявае ў вакальным ансамблі “Землякі”. Стварае тэатр і становіцца яго нязменным рэжысёрам. Кожны год ставіць па спектаклі. На Шэкспіра не замахваецца, задавальняецца беларускай класічнай драматургіяй. У 2003-м першай выходзіць “Паўлінка”. У “Трыбунале” ён іграе паліцая, а будучая жонка — Надзю, нявестку Цярэшкі Калабка. Па сюжэце паліцай імкнецца схіліць дзяўчыну да сужыцельства. “Пасля гэтага, — з каменным тварам распавядае Арлоўскі, — я, як сумленны мужчына, быў абавязаны жаніцца”.

Пра Вольгу — размова асабліва. Уражанне такое, што па жыцці яна не выконвае загады мужа — яна іх прадбачыць і робіць з аглярджаннем. Вось і атрымліваецца, што нібыта падпарадкаўваецца, а насамрэч дзейнічае паралельна. На такія штукі здольныя толькі вельмі разумныя жанчыны. Парадаваўся за Віктара. Тая сітуацыя, калі жонка робіць мужа, а муж — жонку. Як тут не паўтарыцца, што жыццё — тэатральная пастаноўка, дзе ў пашане не столькі сцэнарыст-драматург (Даруй мне, Божухна!), які лунае недасягальна высока, колькі якасны рэжысёр, што ўпэўнена ходзіць па зямлі і не дае ёй сканцаць.

У той дзень Віктару Арлоўскаму споўнілася 49 гадоў. Аляксандр Кучыц спёк пірог з павідлам. Не буду апісваць ягоны смак, бо і вам захочацца. Вы лепей наведайце навагоднюю ёлку ў Параф’янаўскім СДК. Толькі білеты купіце загадзя, бо ў зале на 180 месцаў тут — пастаянны аншлагі. Вам будзе прапанавана традыцыйная святочная дзея, у якой бярэ ўдзел да паўсотні вясцоўцаў. Сцэнарыі на мясцовым матэрыяле самадзейныя артысты пішуць самі. У вёсцы, якая здавён лічыцца тэатральнай, толькі так і бывае.

Замест заканчэння

Бровар як музей

У якасці кропкі да “воднай” тэмы. Вярну чытача ў Бярозаўку, да старасвецкага бровара. Тамтэйшы пробашч айцец Марэк даўно хоча стварыць тут адмысловую зону для адпачынку. Шукаў інвестара ці не паўсёй Еўропе. Ахвотных не знайшоў. Дык мо варта заняцца гэтай справай работнікам культуры, даведчаным у атрыманні самых розных дабрачын-

ных грантаў? А раптам спраўдзіцца задума?! У вялікім будынку бровара могуць змясціцца і музейныя экспазіцыі, і карцінная галерэя, і немаведама яшчэ што. А Бярозаўка сапраўды стане заўважным пунктам на турыстычнай карце і Беларусі, і Еўропы.

Хачу выказаць шчырую ўдзячнасць га-

лоўнаму бібліятэкару і галоўнаму клубніку раёна — Ірыне Карапанавай і Крысціне Гмырак. Яны не пашкадавалі часу, каб давесці, што клубы ды бібліятэкі (у тым ліку бібліябус) працуюць у раёне бездакорна (чытай — стабільна).

Наступную паездку планую на Гродзеншчыну. Спадзяюся, што яна будзе гэткай жа яркай, як і папярэдняя.

Былы бровар у Бярозаўцы неаспрэчна мае брэндавыя перспектывы.

Сябры мне Кажуць: “Што ты ўсё пра Зюзю ды пра Зюзю. Мы пра яго толькі ад цябе і чуем. Які ён? Мо такі ж дакладна, як і Дзед Мароз?” Са студэнцтва філфакаўскага памятаю, што не такі. Абклаўся я старымі дапаможнікамі па язычніцкай міфалогіі ўсходніх славян. І вось ён — збіральны вобраз нашага Зюзі. Бог зімы і холаду. Зюзець — значыць, мерзнуць. Жыве ў лесе, прачынаецца перад Калядамі. Блукае паміж елак басаноў, у расхрыстаным кажуху, без капелюша і з жалезнай даўбнёй у руцэ. Адзінае падабенства з Дзедам Марозам — даўгая белая барада. Калі Зюзя не ў гуморы, стукае даўбнёю ў пень. Задобрыць злога старога можна толькі куццёй. Тады становіцца ён лагодным, можа нават у сялянскую хату зайсці, гаспадароў пра завіруху папярэдзіць.

Зюзя на дварэ — куцця на сталае

Яўген РАГІН

Вось такі ён, наш маргінальны Зюзя. Але ў шэрагу сённяшніх ліставаняў рэй вядзе папсовы Дзед Мароз як прадстаўнік масавай шырспажыўнай культуры. Дарэчы, мяне яшчэ ў дзяцінстве сястра пераканала, што няма ніякіх Дзядоў Марозаў, а падарункі нам рыхтуюць бацькі. А я заўжды верыў сястры. Як, зрэшты, і бабулі. Тая, памятаю, узімку распавядала пра Зюзю. Мы нават прыслуховаліся і чулі, як ён недзе ў лесе грукіць ў пень. Ды мы з бабуляй і дамавіка ў кладоўцы ледзь не з рукі падкормлівалі... Так што я — за нацыянальную традыцыю. Але перамагае на беларускіх абшарах пакуль старэйшы таварыш Снягуркі — Дзед Мароз.

Ягоная рэзідэнцыя на Ашмяншчыне, да прыкладу, пачала дзейнічаць у аграбаснаўскай “Вячкойні” 17 снежня. Дзеці разам з бацькамі пераадолелі мноства перашкод, выканалі заданні квэсту. А падарункам ім сталі карагоды вакол ёлкі, дыскатэка, майстар-клас па вырабе навагодніх сувеніраў, смачныя пачастункі. Пра гэты паведамліў аддзел метадычнай работы Ашмянскага раённага цэнтра культуры.

Па традыцыі, яшчэ дзве навіны з Ашмянаў. Дырэктар мясцовай дзіцячай школы мастацтваў Жанна Мажэйка распавядае пра святочны канцэрт “Зімовая казка”, які школа правяла ў раённым цэнтры культуры. Выступілі хары

малодшых і старэйшых класаў, ансамбль гітарыстаў “Фіеста”, навучэнцы харэаграфічнага аддзялення, юныя скрыпачы, ансамбль “Добры настрой”, піяністы.

А загодчык аддзела абслугоўвання і інфармацыі Ашмянскай раённай бібліятэкі Святлана Галінская паведамляе пра сустрэчу з дзевяцікласнікамі сярэдняй школы № 1 Ашмянаў. Чарговая краязнаўчая гадзіна была прысвечана 160-годдзю з дня нараджэння Чэслава Янкоўскага — пісьменніка, гісторыка, краязнаўцы, перакладчыка, журналіста, ураджэнца вёскі Паляны. Бібліятэкары распавялі пра жыццё і творчасць навукоўца. Краязнаўчая чатырохгодовая праца “Ашмянскі павет. Матэрыялы да гісторыі зямлі і людзей”, напісаная больш чым 120 гадоў таму, не страціла актуальнасці і сёння. Шкада толькі, што тамы гэтыя не захаваліся.

18 снежня ў Лідзе пачаўся “Ёлка-фэст”. У ім, як пішуць з Лідскага РЦКіНТ, прынялі ўдзел дзясяткі Дзядоў Марозаў і Снягурак, а таксама — касцюміраваных сабак — сімвалаў наступнага года. У навагодніх уборах і аксесуарах прайшліся па лідскіх вуліцах аўчаркі і мопсы, рэтрыверы і пекінскія лабрадоры і шпіцы. Потым адбылося ўрачыстае запальванне ёлкі. 27 каманд ад арганізацый, прадпрыемстваў і ўстаноў горада спаборнічалі за шматлікасць і арыгінальнасць, найлепшую світу Дзеда Мароза, найлепшыя касцюмы. На першым месцы апынуліся каманды Лідскіх электрасетак, ся-

рэдняй школы № 16, музычнага каледжа.

Дырэктар Наваградскага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці Наталля Кавальская піша: “Абноўлена рэзідэнцыя Дзеда Мароза ў экалага-інфармацыйным цэнтры “На гасцяванні ў дванаціці месяцаў” на беразе Свіцязі. Школьнікі Наваградка наведалі казачных герояў, запалілі агеньчыкі на ёлцы. Навагоднія тэатралізацыі ў экалага-інфармацыйным цэнтры адбываюцца цяпер штодзённа”.

Інфармацыя ад аддзела метадычнай работы Карэліцкага раённага цэнтра культуры і народнай творчасці. Тут прайшоў агляд-конкурс “Дзед Мароз прадстаўляе”. Не абышлося без тэатралізаванага шэсця. Ладзіўся конкурс на найлепшае навагодняе віншаванне. Найбольш арыгінальнымі тут аказаліся прадстаўнікі СВК “Маяк — Заполле”.

У Віцебскім абласным метадычным цэнтры народнай творчасці працуе выстава навагодніх handmade сувеніраў. Свае работы прэзентуюць майстры ці не з усіх раёнаў вобласці. А паглядзець ёсць на што. У экспазіцыі — аўтарскія стылізаваныя лялькі, дэкаратыўныя пано, фларыстыка, ёлачныя ўпрыгожанні з бяросты, гліны, саломкі, а таксама — калядныя маскі.

Наш сталы пазаштатнік Андрэй Струнчанка паведамляе, што ў Мазалаўскім (Віцебскі раён) сельскім доме культуры працуе традыцыйная выстава-конкурс фотаздымкаў замежных студэнтаў

На здымках:

- 1 Квэст на аграбаснаўскай “Вячкойні”.
- 2 Дзед Мароз з Ліды ўпадабаў цыганак.
- 3 Таццяна Зяновіч з Залесся.
- 4 Уладзімір Сасноўскі ў Стадолицкай бібліятэцы.

Віцебскай дзяржаўнай акадэміі ветэрынарнай медыцыны і Дзяржуніверсітэта імя Пятра Машэрава — удзельніцаў клуба інтэрнацыянальнага сяброўства “Згода”. У экспазіцыі — 120 работ, якія адлюстроўваюць традыцыі, культуру, прыроднае багацце самых розных краін ды кантынентаў.

У Залескім раённым доме рамёстваў (Смаргонскі раён) пачала дзейнічаць этнаграфічная выстава “Адкуль нашы карані?” Загодчык установы Таццяна Зяновіч распавяла, што ўнікальныя рэчы перадалі ў дом рамёстваў і самі майстры, і калекцыянеры-прыхільнікі даўніны. Сярод экспанатаў — ручнікі, поспілікі, вышыванкі, настольнікі, лубкі для збожжа, кераміка, кошыкі. Майстар-клас па іх пляценні правёў Аляксандр Мусскі. Перад наведвальнікамі выступілі артысты раённага цэнтра культуры і адпачынку. Гучалі толькі аўтэнтчныя творы. Пра гэта напісала Ала Клемянок.

Доўгачаканая інфармацыя з Лельчыцкага раёна. У абодвух выпадках піша намеснік дырэктара Лельчыцкай раённай цэнтральнай бібліятэчнай сістэмы Таццяна Варакса. Справа ў тым, што Стадолицкая сельская бібліятэка ў чарговы раз сабрала сваіх сяброў-чытачоў. А нагода для гэтага была ўрачыстая: Уладзімір Сас-

ноўскі, ураджэнец вёскі Жмурное і патомны хлебароб, адзначаў 65-гадовы юбілей. Уладзіміра Фёдаравіча віншавалі прадстаўнікі сельвыканкама, сельскагаспадарчай арганізацыі. У гонар юбіляра мясцовыя самадзейныя артысты падрыхтавалі канцэрт. Другая інфармацыя Таццяны Варакса — пра вечар з нагоды 70-годдзя Ліплянскай сельскай бібліятэкі, якая з 2014 года аб’яднана з бібліятэкай школьнай. Урачыстасці праходзілі ў СДК. Гучалі словы ўдзячнасці ў адрас і сумленных бібліятэкараў, і актыўных чытачоў.

Бібліятэкар другой катэгорыі дзіцячай бібліятэкі філіяла імя Аляксандра Пушкіна горада Магілёва Вікторыя Шарсцінава разважае ў сваім лісце аб праблеме чытання ў маладзёжным асяродку. Так, кажа яна, бібліятэка імкнецца закупаць усё тое, што карыстаецца попыткам сярод маладых людзей. І самай розныя бібліятэчныя акцыі ладзяцца. Але найбольш істотную дапамогу ў справе прапаганды чытання павінны аказваць бацькі. “Вы разам можаце прыйсці да нас, — пераконвае Вікторыя, — і выбраць любую літаратуру і для сябе, і для ўласных дзяцей. Менавіта так чытанне кніг у сям’і стане добрай традыцыяй”. Хто запярэчыць гэтым аргументам?

Алег КЛИМАЎ

ХТОСЬЦІ ГУБЛЯЕ, ХТОСЬЦІ ЗНАХОДЗІЦЬ

— Дык дзе вам больш працуеца — у Беларусі ці за яе межамі?

— Не магу дакладна адказаць. Ёсць прапановы, мы з маёй камандай на іх рэагуем. Гэта могуць быць канцэрты, здымкі, супрацоўніцтва з артыстамі з розных краін, запіс саўндтрэкаў, песень для сябе і іншых, прадзюсаванне. Ёсць уласная школа Max Lorens Vocal Studio, у якой я дапамагаю ў пошуку вакальнай індывідуальнасці і праводжу майстар-класы.

— Школу гэтую вы адкрылі ў Гомелі каля года таму, пра нейкія вынікі ўжо можна казаць?

— Яна працуе. Некаторых ужо заўважылі і запрашаюць на выступы. Увогуле, усе малайцы! І, вядома, плануецца новы кас тынг.

— У сваіх камандзіроўках я часта сустракаюся з кіраўнікамі дзіцячых школ мастацтваў. Натуральна, гутарым з імі пра музычны напрамак гэтых устаноў. Пра тое, што сёння ў іх набіраюць усіх запар, што падае прэстыж прафесій музыканта і музычнага педагога, зніжаецца ўзровень падрыхтоўкі навучэнцаў і маладых выкладчыкаў...

— У музыцы не павінна быць выпадковых людзей. Важным і ключавым словам тут з’яўляецца “талент”. І ў першую чаргу ён павінен быць у тых, хто вучыць дзяцей музыцы. У тых, хто бярэ на сябе адказнасць за падапечных. Прэстыж і ўзровень якраз і падаюць з-за слабой падрыхтоўкі спецыялістаў, якія ў належнай ступені не валодаюць нават стандартнымі ведамі. А неабходна ж яшчэ і дадаткова самаадукавацца. У музыцы ёсць шмат таго, што не напісана ў падручніках, у ёй не толькі ноты. Гэта яшчэ і псіхалогія, і філасофія, і... матэматыка. Музыка — не вытворчасць, ставіць тут што-небудзь на паток ні ў якім разе нельга.

— Не адзін беларускі музычны дзеяч мне казаў, што ў нас пры ядрэнным дзіцячым спеўным узроўні, пры тым, што ёсць пастаянная моцная праслойка артыстаў ва ўзросце 25 — 35 гадоў, недзе губляюцца тыя, каму ад 17 — 18-ці да 25-ці. Згодныя?

— Думаю, яны проста заняты звычайнай вучобай. Часта бывае і такое, што шалёна здольны вакаліст адпрацоўвае сваё размеркаванне, таксама застаючыся па-за музыкай. Хтосьці працуе менеджарам або бухгалтарам у якой-небудзь кампаніі — і яму не да песень. Гэта значыць, у сілу нейкіх прычын у людзей няма часу на творчасць або сродкаў на яе. Адсюль і страты. Але хтосьці дзе-небудзь у Кіеве і прадзюсара шукае!

А ЦІ НЕ ПРАСПЯВАЦЬ МНЕ ПЕСНЮ Ў R’N’B?

— Вы аддаеце перавагу яркай, прыгожай музыцы, якая дазваляе прадэманстраваць спеваку ўсе адценні яго вакалу. З іншага боку, родны Гомель — сталіца беларускага “жалеа”. Наколькі я памятаю, нейкі час менеджарам у вас быў Віктар Лапіцкі, які вы-

у апошнія гады Макс ЛОРЭНС стаў бываць у Беларусі значна часцей. Што радуе. А то ўжо беларуская музыка амаль зусім развіталася з чарговым сваім “казачком”, які быццам бы перабраўся ў расійскі шоу-бізнес, спакусіўшыся непараўнальна большымі магчымасцямі для рэалізацыі творчых ідэй. І з іх аплатай непараўнальна большай. Але “казачок” апынуўся, як і ў фільме пра няўлоўных, засланым. Наш ён! Артыст цяпер не проста зазірае дадому ды выступае мімаходзь дзе-небудзь на Гомельшчыне, а шукае ў родным горадзе таленты, каб айчынная песенная культура развіталася ў рэчышчы сучасных музычных тэндэнцый свету.

Такая нямодная модная музыка

Своечасовыя думкі невыпадковага ў шоу-бізнесе чалавека аб выпадковых людзях

конвае тыя ж абавязкі ў культурным айчынным метал-гурце Gods Tower. Ніколі не хацелася паспрабаваць сябе ў хард-н-хэві?

— Так, у дзяцінстве я марыў быць рок-зоркай! Слухаў вельмі шмат рок-музыкі, нават панк! Напэўна, гэта і прымусіла мяне навучыцца граць на гітары: памятаю, яна заўсёды і ўсюды была са мной. (У прынцыпе, як і цяпер, паколькі я магу пачаць пісаць песні проста ў даро-

Даводзіцца яго сінтэзаваць і змяняць стылістычна, я б сказаў, спрашчаць, рабіць больш меладычным. Наўрад ці R’n’B загучыць у канцэртных залах. А вось на адкрытых пляцоўках або ў клубе ён заўсёды будзе да месца. Вядома, яго асноўная аўдыторыя — моладзь: гэта, бадай, па-ранейшаму самы модны і гламурны стыль у музыцы.

— Вясной я ўзяў інтэрв’ю ў беларускай рок-легенды Алега

“У музыцы не павінна быць выпадковых людзей. Важным і ключавым словам тут з’яўляецца “талент”. І ў першую чаргу ён павінен быць у тых, хто вучыць дзяцей музыцы.

зе.) Але са сталеннем пацягнула да іншай музыкі: пачаў слухаць больш блюз і поп, потым соўл і R’n’B. Вось так усё проста!

— Дарэчы, ці прыжыліся масава на прасторах былога Саюза соўл, R’n’B — стылі, у якіх Макс Лорэнс сапраўдны дока? Або яны так і не выйшлі за межы забавляльных начных устаноў?

— У чыстым выглядзе, мне здаецца, R’n’B застаецца ўсё яшчэ экзотыкай для славян. Для таго, каб гэты напрамак падабаўся, неабходна яго тонкая адаптацыя пад слухача.

“Джагера” Мінакова, які пражывае ў Бельгіі. Зайшла размова і пра вас. Прыводжу поўную цытату Алега: “На дні нараджэння Уладзіміра Цэслера, які адзначаўся ў канцы красавіка, я “прадставіў” публіцы Макса Лорэнса — выдатнага выканаўцу, вядомага не толькі ў Беларусі, але і ў Расіі з Украінай. Ён узяў гітарку і стыльна так праспяваў. Дамовіліся, што Макс прыедзе да мяне, пасядзім з ім у студыі, памяркуем, можа, што-небудзь прыдумаем. Яму патрэбен хіт, а голас, густ і знешнасць у яго ёсць”. Абмеркавалі ўжо?

■ Даведка

Макс ЛОРЭНС (Максім САПАЦЬКОЎ), 36 гадоў. Нарадзіўся ў Гомелі. У 2000 годзе скончыў Гомельскі музычна-педагагічны каледж імя Льва Выгоцкага. Уладальнік Гран-пры Міжнароднага конкурсу выканаўцаў эстраднай песні Міжнароднага фестывалю мастацтваў “Славянскі базар у Віцебску” (2003). Спявак, аўтар песень, прадзюсар.

— Усё менавіта так і было! Алег вельмі круты — выдатны артыст і кампазітар. У яго велізарны досвед і яркі стыль. Але мне пакуль не ўдалося пабываць у яго ў гасцях: справы не адпускаюць. Аднак ідэя гэтая не забытая, мы абавязкова яе ажыццявім!

НЕ СПІ, МАСТАК

— Вы задаволены тым, як складваецца ваш творчы шлях пасля таго, як спынілі шчыльна ўзаемадзейнічаць з Сяргеем Пархоменкам? Альбо дзесьці тармазнулі з нейкіх прычын?

— У мяне ўсё пачалося значна раней за сустрэчу з ім. У канцы 1990-х мы з маім сябрам стварылі дуэт: выконвалі свае аўтарскія песні пад гітару, удзельнічалі ў многіх фестыва-

лях і конкурсах. Потым утварылі гурт SlamJam, які называлі беларускім Backstreet Boys. Мы вельмі крута акапэльна спявалі. У выніку — маштабныя выступы і сольныя канцэрты. Нас тады падтрымліваў Анатоль Ярмоленка, за што яму дзякуй. Як і музычнаму кіраўніку “Сяброў” Мікалаю Сапуры за праяўленую да нас увагу. Дапамагалі Аляксандры Гайдук у запісе яе сольнага альбома. З Інай Афанасьевай ездзілі сумесна ў два туры. Затым была працяглая праца з эстрадна-сімфанічным аркестрам Гомельскай абласной філармоніі: спачатку ў складзе гурта, а потым я стаў вядучым салістам гэтага калектыву. У 2002 годзе ўзяў Гран-пры на Міжнародным фестывалі эстраднага мастацтва ў Арле “Славянская зорка”, а ў 2003-м на “Славянскім базары ў Віцебску”.

І вось, недзе прыблізна ў той час з’явіўся праект “Сярога”. А праз дзесяць гадоў я сышоў ад Пархоменкі. З тых часоў, запэўніваю вас, у творчасці не спыняўся, а працягнуў развівацца. І ёсць шмат цікавых, таленавітых артыстаў, з якімі супрацоўнічаю і супрацоўнічаю: ST1M, ST, Б’янка, Валеры Дзідзюля, Anggun, Анюта Слаўская, Palyur, Ліён. Мне падабаецца тое, чым я займаюся.

— Пра “Славянскі базар”. Вы — першы беларускі артыст, які выйграў Гран-пры яго міжнароднага конкурсу. Напэўна, хоць неяк сачылі за ім з тых часоў. Ці стала перамога рэальнай прыступкай у вялікі свет папулярнай музыкі? Або прарыў быў выключэннем з правілаў?

— Перамога на любым конкурсе заўсёды дае шанец стаць папулярным. Калі выканаўца хоча і надалей кудысьці працоўвацца ў прафесійным стаўленні, яму неабходна мець гэтую матэрыял яшчэ да ўдзелу ў конкурсе. Але пасля перамогі нельга марудзіць, спаць — момант славы занадта кароткі. Можна ісці ўслед шмат прапаноў. Іх неабходна дбайна фільтраваць і не дапусціць памылак у выбары. Артысту-пачаткоўцу трэба ясна разумець, чаго ён наогул хоча дамагчыся.

— Вось-вось! Прэтэнзіі беларускай музычнай крытыкі да сучаснай айчынай поп-музыкі і заключаюцца ў тым, што, на яе думку, вялікая частка гэтага “айсберга” — сучасная архаічная постсавецкая эстрада. Актуальны прадукт, хоць неяк арыентаваны на сусветную кан’юнктуру, існуе пераважна на клубным узроўні, масавай публіцы ён амаль невядомы. Ці падзяляеце вы такія меркаванні?

— Я стаўлюся да беларускай эстрады роўна. Яна ў мяне не выклікае ні шалёнага захаплення, ні засмучэння. Шмат яркіх яе прадстаўнікоў працуюць за межамі краіны, паколькі не знайшлі ў нашай музыцы свайго месца, былі занадта дзіўнымі для яе, залішне... моднымі, таму і заставаліся незразумелымі. Палохае толькі аднастайнасць. Як нехта сказаў мне аднойчы: “На сцэну выходзіць артыст за артыстам, але ты працягваеш чуць адну і тую ж песню”...

**МОВАЙ
МАСТАЦТВАЗНАЎСТВА**

Падчас дэбатаў, якімі суправоджалася абмеркаванне назвы намінацыі, эксперты прынялі рашэнне адмовіцца ад выкарыстання слоў “трыумф” (бо яно патрабуе адказу на пытанне “трыумф чаго?”) і “сацыялістычны”. Ды і ўвогуле палічылі за лепшае ўнікаць палітычных тэрмінаў, аддаючы перавагу мастацтвазнаўчым — куды больш звыклым для дакументаў UNESCO. Аднак, будынкі сталінскага ампіру, якія павінны былі ўвасабляць сацыялізм як перадавы лад жыцця, эксперты прапануюць пазбавіць ідэалагічнага падтэксту і разглядаць найперш як творы мастацтва.

На дадзены момант, працоўная назва гучыць наступным чынам: *Пасляваенныя цэнтральныя магістралі ва Усходняй і Цэнтральнай Еўропе ў 40-я — 50-я гады XX стагоддзя*. Па словах прафесара ўніверсітэта Котбус-Зенфтэнберг Майкла Шміта, гэты нейтральны варыянт стаў вынікам своеасаблівага кампрамісу паміж экспертамі.

У прыватнасці, пытанні выклікала нават слова “пасляваенная”. Па словах спадара Шміта, яго выкарыстанне не выключае магчымасць уключэння ў намінацыю і архітэктуры 1920 — 1930 гадоў — асабліва калі яна стала часткай ансамбля. Але менавіта тыя вялікія страты, якія спазналі падчас вайны Мінск, Варшава, Кіеў і Берлін, спарадзілі магчымасць стварэння новых магістралей і ўвасаблення новага тыпу горадабудаўнічага падыходу.

Нягледзячы на настойлівую парадку дадаць у назву азначэнне “нацыянальная разнастайнасць” — што аказалася прынцыпова важным для прадстаўнікоў Украіны — было вырашана пакінуць яе толькі як дадатковы атрыбут. Але пра гэта пазней.

**ВЫЗНАЧЭННЕ
КРЫТЭРЫЯЎ**

Каб давесці міжнароднай супольнасці, што сацыялістычная архітэктура мае ўніверсальную каштоўнасць, вельмі важна выкарыстоўваць “правільныя” крытэрыі. У метадычных рэкамендацыях UNESCO іх агулам прыведзена дзесяць. Пасля доўгіх абмеркаванняў, эксперты прыйшлі да высновы, што ансамблі сталінскай пары адпавядаюць тром — I, IV і VI.

Першы з гэтых крытэрыяў прадугледжвае наяўнасць пэўнага прататыпу, які з тым быў рэалізаваны ў не-

Як ужо не раз пісала “К”, сталічны праспект Незалежнасці мае ўсе шансы патрапіць у Спіс сусветнай спадчыны UNESCO — не паасобку, а ў рамках вялікай транснацыянальнай намінацыі. Працэс яе падрыхтоўкі спаквалля прасоўваецца. Чарговы, ужо чацвёрты семінар, арганізаваны фондам “Культурная спадчына і сучаснасць” у супрацоўніцтве з Інстытутам кіравання спадчынай універсітэта Котбус-Зенфтэнберг (Германія), адбыўся ў снежні ў Мінску. Ён сабраў прадстаўнічых экспертаў з Беларусі, Расіі, Украіны і Германіі. Сярод яго вынікаў — працоўная назва намінацыі, кожнае слова ў якой запатрабавала працяглых дыскусій.

калькіх рэгіёнах і гарадах. Вядома ж, каноны савецкай архітэктуры ствараліся ў сталіцы СССР, увасабляючы каштоўнасці новага сацыялістычнага грамадства. А затым ужо іх бралі за аснову ў розных кутках дзяржавы і ў іншых краінах.

Між іншым, нам з гэтай нагоды камплексаваць не выпадае. Як патлумачыў вядомы беларускі мастацтвазнаўца Ігар Духан, хаця сама ідэя сацыялістычнай планіроўкі ўзыходзіць да генеральнага плану Масквы 1935 года, але ў савецкай сталіцы так і не атрымалася стварыць аднастайны завершаны ансамбль. Затое, гэта адбылося ў Мінску.

— Менавіта ў нас была ўвасобленая сама ідэя цэнтральных магістралей, якія наскрозь перасякаюць горад, фактуючы на сабе ўсю гарадскую тканіну, — перакананы даследчык.

Другі крытэрыі прадугледжвае ансамблевы агульны тыпалагічны характарыстыкі. Лёгка заўважыць, што жылыя, культурныя і адміністрацыйныя пабудовы праспекта Незалежнасці аб’яднаны ў адно цэлае. Болей за тое — як падкрэсліў Ігар Духан, менавіта ў Мінску паўстаў апошні класіфіцычны ансамбль у гісторыі еўрапейскай архітэктуры!

Трэці крытэрыі тычыцца нематэрыяльных праяў культуры. У дадзеным выпадку, гэта новая ідэя горадабудаўнічага планавання, якая асацыюецца з адмысловымі каштоўнасцямі сацыялізму.

Будзем на сувязі!

Паважаныя чытачы!

Нам цікавае ваша меркаванне па гэтай ды іншых тэмах нумара!

Пішыце на адрас: 220013, г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 77,

альбо на электронную скрыню kultura@tut.by.

Тэлефануйце ў рэдакцыю па нумары

8-017-286-07-97. **Абмяркоўвайце** на акаўнтах [kimpresby](http://kimpresby.by) ў сацыяльных сетках!

Без удакладнення “сацыялістычная”?

Карпатлівая работа па намінаванні савецкай архітэктуры ў Спіс UNESCO непазбежна вядзе да яе пераасэнсавання. І без дыскусіі тут не абыходзіцца

На наступным этапе кожная краіна павінна даказаць права “сваіх” аб’ектаў на ўдзел у намінацыі менавіта згодна з гэтымі крытэрыямі. Іх неабходна пацвердзіць так званымі атрыбутамі — фізічнымі асаблівасцямі, якія раскрываюць агульную ідэю на канкрэтных прыкладах. Прычым для кожнага помніка, які прапануецца ўключыць у Спіс сусветнай спадчыны, трэба стварыць сваю карту такіх атрыбутаў, златную давесці асаблівасць менавіта гэтага ансамбля.

Працу над ёй эксперты працягнуць па вяртанні ў свае гарады. Дэдлайн вызначаны да канца студзеня, але некаторыя ўдзельнікі семінара ўжо прэзентавалі пэўныя вынікі. Асновай для стварэння карты атрыбутаў Мінска сталі шэсць

пунктаў: 1) сацыялістычны зямны рай: матэрыяльны дабрабыт і сацыяльная справядлівасць, 2) сацыялізм як абсалютная мадэрнасць, 3) сацыяльная цэласнасць, 4) інтэграцыя горада і прыроды, 5) неакласіцызм, заснаваны на ідэі ансамбля, 6) класіцызм у нацыянальным абліччы.

На гэта прыкладам эксперты прызналі таксама і дэталёва структураваную карту атрыбутаў, прадстаўленую нямецкімі экспертамі. У прыватнасці, Рамона Дорнбаш, звярнула ўвагу ў тым ліку і на гістарычную пераемнасць. Скажам, цэнтральныя плошчы не змянілі свайго функцыянальнага прызначэння і па сёння, застаючыся месцамі для правядзення грамадскіх мерапрыемстваў. І гэта тычыцца не толькі Берліна, але і, напрыклад, Мінска.

**ПЫТАННЕ
НАЦЫЯНАЛЬНАГА**

Падчас семінара віцэ-прэзідэнт Саюза архітэктараў Украіны Алена Алейнік настойліва акцэнтавала ўвагу на вельмі важным для сваёй краіны пытанні. Сімвалы нацыянальнага ў будове Храшчаціка сёння інтэрпрэтуюцца найперш як схаваны пратэст супраць “чужароднага” савецкага ладу. У якасці аргументу на карысць такой пазіцыі спецыяліст прывяла весткі пра ўдзел у паваеннай адбудове кіеўскага праспекту выключна прадстаўнікоў

украінскай архітэктурнай школы.

Параўноўваючы цэнтральныя праспекты Мінска і Кіева, спадарыня Алейнік падкрэсліла іх прынцыповую розніцу — нягледзячы на агульную ідэалагічную скіраванасць. Па яе словах, калі для стварэння нашай магістралі былі знішчаныя цэлыя кварталы, дык адбудова Храшчаціка — гэта хутчэй аднаўленне старой вуліцы ў іншым маштабе і іншых нацыянальных формах. Як адзначыла спецыяліст з Украіны, менавіта прыкметны нацыянальны складнік і мяккая ўпісанасць кіеўскай магістралі ў існы ландшафт

**АДКАЗЫ БУДУЦЬ
ПАЗНЕЙ**

Цэнтр горада міжволі з’яўляецца транслятарам пэўнага яго вобраза жытцям і турыстам. Ці сапела Беларусь прыняць сацыялістычную забудову толькі як твор мастацтва? Ці магчыма на нашай тэрыторыі такая нейтральная інтэрпрэтацыя савецкай спадчыны? Наколькі прымальным будзе для часткі грамадства вяртанне да пэўнага ўсхвалення ідэалаў мінулай эпохі? І ці гатовая краіна да таго, што менавіта “сталінскі ампір” стане яе візітоўкай у сферы турызму? Або сёй-той з нас і надалей будзе з зайздросцю параўноўваць цэнтр Мінска са Старым горадам Вільні, які ўжо даўно занесены ў спіс UNESCO.

Як падаецца, адказы на гэтыя пытанні выкрышталізуюцца значна пазней. На дадзены момант сама магчымасць далучыцца да Спісу Сусветных каштоўнасцей — няхай і ў складзе

робіць яе заўважнай на фоне іншых ансамбляў гэтага перыяду.

У сваю чаргу, германскія эксперты акцэнт расставілі іначэй. Калі Карл Маркс Аляя, на іх думку, з’яўляецца відэафоннай праявай “нямецкасці”, то кажаць, што нацыянальны матывы ў архітэктуры мінскага і кіеўскага праспектаў — гэта справа рук менавіта беларускіх альбо ўкраінскіх дойлідзю, не выпадае. Бо, маўляў, у тыя часы ўсё вызначалася ў Маскве — у тым ліку, і цэнтралізаваны ўхл на “нацыянальную разнастайнасць”.

Зрэшты, у нечым кансэнсус усё ж быў дасягнуты. Ніхто з экспертаў не сумняецца, што літаральна ўсе прапанаваныя аб’екты ў той ці іншай ступені прасякнутыя элементамі нацыянальнай разнастайнасці. Думаецца, для многіх суайчыннікаў нават такі падыход можа падацца здзіўным — савецкая архітэктура дасюль звычайна ўспрымалася як з’ява ўніфікаваная. Аднак яе дэталёвае (пера)асэнсаванне і падаецца адной з галоўных задач “мінскіх семінараў”.

міжнароднай намінацыі — пераважае над рэфлексіямі і выліваецца ў спробу апрагнуць сацыялістычны класіцызм у нацыянальны строй дзеля надання яму больш пазітыўных канатацый.

Адзінагалосна ўдзельнікі семінара сыходзяцца ў адным — наданне статусу каштоўнасці ў перспектыве дапаможа захаванню савецкай архітэктурнай спадчыны. Як вынікае са слоў экспертаў, сітуацыя з будаўнічымі інвестыцыямі ў цэнтры мегаполісаў стала аднолькава балючай тэмай як для Мінска, так і для Кіева ды Масквы. Аднак, мастацтва сацыялізму зноў павінна змагацца з праявамі сучаснага капіталізму. І менавіта жорсткая рэгламентацыя ахоўных і буферных зон — непазбежная пры ўключэнні аб’ектаў у Спіс UNESCO — паспрыяе захаванню таго культурнага ландшафту, які не адно пакаленне мінчукоў ужо звывыклася лічыць родным.

Алена ЖАСТКОВА

Ад рэдакцыі. Падрыхтоўка транснацыянальнай намінацыі ў Спіс сусветнай спадчыны — працэс марудны і шмат у чым фармалізаваны. Аднак ёсць надзея, што ён прынясе рэальную карысць — нават нягледзячы на канчатковы вынік. Супольная праца навукоўцаў з розных краін мае паспрыяць не толькі захаванню, але таксама і своеасабліваму “рэбрэндынгу” савецкай архітэктурнай спадчыны. Хочацца верыць, ён дапаможа ўсвядоміць яе ўніверсальную каштоўнасць.

Мастак і літаратар Адам ГЛОБУС працягвае серыю сяброўскіх замалёвак пра вядомых беларускіх творцаў. Гэтым разам герой яго нарыса — Уладзімір Кожух, чый заўчасны сыход стаў адной з найбольшых сёлетніх страў у айчынным мастацтве.

РЭПРАДУКЦЫІ

Валодзя Кожух, безумоўна, цудоўны жывапісец. Уся ягоная творчасць зводзіцца да палотнаў напісаных алейнымі фарбамі на палатне. Праўда, жывапісцы бываюць розныя. Ёсць сярод іх “тачылы”. Маленечкімі, падобнымі да іголак пэндзлікамі яны апрацоўваюць кожны сантыметр свайго шэдэўра. Вымаляваюць расінкі на пялёстках, бліцы ў зэрнках і валаскі на футры.

Кожух ніколі не быў “тачылам”. Ён не быў і “мазілам”: гэтыя шырокімі флейцамі замазваюць метры палотнаў густымі і яркімі фарбамі. “Мазіламі” можна назваць Альгерда Малішэўскага ды Ізраіля Басава. “Тачыламі” былі Мікола Селяшчук і Георгій Скрыпнічэнка.

А Валодзя Кожух быў “танкач”. Колеры на ягоных карцінах вытанчаныя, трапяткія, паветраныя. Ніводная рэпрадукцыя ніколі не перадае каларыт і настрой карціны Кожуха. На рэпрадукцыях яго творы не проста інакшыя, яны заўжды горшыя. Толькі стоячы каля палатна, напісанага Кожухам, можна ўбачыць, адчуць і ацаніць ягоны вялікі талент...

Аднойчы ў рэдакцыі часопіса “Монолог” я доўга разглядаў з Аляксеем Андрэевым экранныя рэпрадукцыі Кожуха. Мы іх разглядалі больш за гадзіну, а так і не выбралі падборку для публікацыі. Расстроіліся і адклалі размову пра Кожуха да лепшых часоў. Увечары я зайшоў у мастацкі салон і пабачыў там нацюрморт з грыбамі, напісаны Кожухам. Грыбы былі жывымі, духмянымі, ахутанымі густым вясковым паветрам.

Ніхто з жывапісцаў так моцна не страчвае ў рэпрадукцыях, як “танкачы”. “Мазілы” таксама страчваюць, але не так моцна, а вось “тачыламі” на рэпрадукцыях яшчэ і дадаецца якасці.

ЖЫВІЦА

Валодзя напісаў эцюд з соснамі і выставіў яго на інстытуцкім праглядзе. Невялічкае квадратнае палатно мяне ўразіла. Шчыльнае колеры. Вечарова-ружовае неба. Смарагдавыя да сінечы і ліловасці шаты соннаў. Voxрхрыста-залатыя ствалы на цёмна-бронзавым пагорку. Падавалася, што намаляваны краявід пахнуў не алеем і лакам, а натуральнай жывіцай. Мне захачэлася схадзіць у той краявід. Проста пайсці і пастаяць у ім. Раней ніводная карціна не нараджала падобнага жадання. Зразумела, што я ўяўляў вандроўкі па намаляваных картах і выдумляў нейкія свае прыгоды ў кніжных граўрах і малюнках, але пастаяць у натуральным краявідзе, які натхніў мастака напісаць карціну — такога раней не было дакладна.

Можа, гэта здарылася таму, што я адразу пазнаў той мінскі куток. Я шмат разоў праходзіў праз яго і каля яго, але ніколі не спыняўся. Я не бачыў ягонай карцінасці, ягонай велічнасці і значнасці. Для мяне гэта быў самы прасты пагорак з соснамі, за якім узвышаўся беззаконны будынак холадакаміна. Эцюд

Валодзі Кожух змяніў яго для мяне кардынальна. Фрагмент дзіцячага парку стаў геніяльнай карцінай. Безыменны пагорак я пераназваў для сябе ў пагорак Кожуха. У горкія хвіліны я прыходжу туды, слухаю пошум соснаў, дзіцячыя галасы, бразгат трамваяў... Мне там добра. Мая душа на тым пагорку наталяецца водарам жывіцы.

РУЧНІК

Валодзя Кожух любіў выціраць чорным ручніком. У яго нават і такая карціна ёсць “Аўтапартрэт з чорным ручніком”.

КАРЦІНЫ

“Каталіцкія могілкі” — углядзіце ў зімовы краявід: гонкія бярэзіны

Уладзімір Кожух.
“Аўтапартрэт з Флорай”.

Словы пра жывапісца Валодзю Кожуха

сышліся на грудзі і склаліся ў гатычны сабор, хмызы, нібыта постаці анёлаў, вітаюць цябе пры ўваходзе на месца вечнага спакою. Яркая тонкая паска чырвонага плота аддзяляе ад смерці, ад мінулага, ад дзядоў-прадзедаў, ад вечнасці, бо душа чуе музыку, чуе арган...

“Ранак” — зноў груд, вялізныя валуны, якімі так шчодрэ ўсыпала прырода нашу зямлю, ядлаўцовыя дрэўцы, нібыта манахі, уздымаюцца да паркалёвага неба. Зялёным анёльскім крылом (не аспрэчвай, я ведаю — бываюць анёлы колеру вясновае лістоты) узяўся ў неба малады бярозавы гаёк, на камяні сядзіць хлопчык-мастак. Паклаўшы на калені белы планшэт, ён углядаецца ў далечынь, ён услухоўваецца, ён чуе музыку нябачнага, яшчэ не збудаванага беларускага сабора...

“Баба Ганка” з серыі “Зёлкі” — летні спакой, пагорак, хата, накрытая гонтаю, гумно, аблогі зеленаватых бярозавых вершалінаў у светлым небе, старая кабетка адпачывае, сядзіць на мурэгу, склаўшы цёмныя рукі на квартку...

ВІТРЫНЫ

Першае, што пачало змяняцца і моцна змянілася ў постсавецкай Маскве — крамныя вітрыны. Яны зазьялі новым святлом, яны напоўніліся замежнымі прысмакамі, яны зрабіліся вокнамі ў свет сапраўднага, а не паказушнага дабрабыту. За расійскім вітрынным шклom з’явіліся дарагія чалавекпадобныя манекены. Яны былі такія выразныя

што мяне падтрымлівае. Я яго, як мог, суцешыў: “Валодзя, ты ім скажы, што больш не станеш са мной таварышавец. Адрачыся ад мяне, яны табе паверашь, а я табе дарую!”

КОЛА

Ёсць мастакі, якія працуюць для мастакоў. Такім быў і Валодзя Кожух. Ён выдатна маляваў. Яго палітра была густоўнай і вытанчанай. Кожух старана выбудоўваў кампазіцыі. Ён арганічна глядзеўся ў музеі, дзе расставіў для чарговай выставы палотны сваіх геніяльных папярэднікаў. Кожух заслужана атрымліваў узнагароды, прэміі і званні. Цяпер можна сказаць, што ў яго атрымалася пражыць жыццё прызнанага творцы. Адно што, ён ніколі не выходзіў за межы акадэмічнага мастакоўскага кола, і народ застаўся раўнадушным да ягонай сумленнай і высокапрафесійнай творчасці.

ЗАВЕРШАНАСЦЬ

Валодзя Кожух, седзячы пасярод старой запыленай майстэрні, сказаў мне, што ў яго прапала жаданне дапісаць палотны. Каля сцяны стаяў вялікі стос незавершаных карцін.

— Пагляджу на іх, — Валодзя хітнуў голавам у бок распачатых палотнаў, — сам у сябе запытаюся... Каму гэта ўсё трэба? І кладу пэндзлі на палітру. Амаль ніхто не ходзіць на выставы. Ніхто не купіла карціны. Нашто іх дапісаць? Распачаць працу над новым палатном мне яшчэ цікава, а дапісаць — не!

— У мяне ўсё роўна наадварот, — адказваў я. — Доўга не магу падысці да палатна. Раблю эскізы. Адкладаю пачатак работы, але калі пачну пісаць карціну, дык яна мне не дае спакою, ажно пакуль не скончу. Незавершаная карціна займае ледзь не ўсе мае думкі, нават у сне я яе пішу і пішу. Як толькі скончу, цікавасць да карціны прападае цалкам. Таму мне не шкада іх дарыць і прадаваць. Не... Дарыць — шкада.

НАТУРШЧЫКІ

У метро краем вока бачыў Кожуха. Сівая барада, высокі лоб, правільны нос, светлыя вочы... І ўся гэтая веліч, уся леанардаўская манументальнасць правільна па-

саджана на шырока разгорнутыя плечы. Партрэт! Бяры і малой, не памыліся. З узростам усе мастакі робяцца падобнымі на... Не на карціны вялікіх майстроў, і не на малюнкi геныяў. Робяцца падобнымі да натуршчыкаў з Акадэміі мастацтваў.

БУКЕТЫ

Падумалася: на пахаванні жывапісца Валодзі Кожуха мусіць быць шмат кветак. Ён памёр у самым красавым з беларускіх месяцаў — у ліпені. Нашаму чалавеку ўлетку проста грэх пайсці на пахаванне без букета. Узімку можна ісці без кветак, цябе зразумеюць, а ў сярэдзіне лета трэба з букетам прыходзіць на апошняе развітанне.

Сам Валодзя быў паслядоўным традыцыяналістам, які на адкрыц-

цё мастакоўскай выставы заўсёды прыносіў букет. Калі я сустракаў на вуліцы Кожуха з кветкамі, адразу пытаўся: “У каго сёння выстава?” Ён спыняўся, усміхаўся і называў прозвішча. Божа ж ты мой, колькі дарагіх букетаў Валодзя Кожух паперанасіў з квяткарняў на розныя выставы! Не пералічыць! Таму і з Уладзімірам Кожухам развіталіся па-чалавечы і квяціста.

НЕПАЗНАВАЛЬНАСЦЬ

На пахаванні Кожуха я стаяў у царкве, глядзеў у труну і не мог сябе пераканаць, што там менавіта ён — наш улюбёны жывапісец Валодзя Кожух. Замест барадатага, усмешлівага, яснавокага Валодзі я бачыў маленечкага чалавека, які ў адначасе нагадваў хлопчыка і дзядка. Безвалосая галоўка з запліошчанымі вочкамі была зусім не падобная на манументальную апостальскую галаву Кожуха.

Нешта падобнае я бачыў у юнацтве, калі бязлітаснае рац з’ядаў нашага дзядзьку Чэся Александровіча. Відны мужчына за якіх пару месяцаў схуднеў да непазнавальнасці. Засталіся толькі вочы, скура і косткі. Я спрабаваў маляваць Чэся, але нікому не стаў паказваць — такі страшны ён атрымаўся на маім чорным малюнку.

Калі я распеў знаёмай галерэйшчыцы пра пахаванне Кожуха, яна падзялілася сваім глыбока інтымным назіраннем. Рац еў яе мужа. Высокі жыццьялюб і прыгажун пачаў раптам худнець і слабець. У апошнія дні жыцця яму далі ў руку сотавы тэлефон, каб адным націскам на кнопку можна было паклікаць дапамогу. Позна ўвечары ён націснуў кнопку. Калі жонка прахапілася ад сну і падышла да мужа, дык не пазнала яго. “Стаяла, глядзела і не верыла вачам. Замест мужа на ложку ляжала мумія. Можа, паўгадзіны я прастаяла над нябожчыкам. Так і не змагла да яго дакрануцца”.

У гісторыі мастацтва ёсць шмат натуральных малюнкаў, зробленых каля труны. Тэма пахавання адна з самых урачыстых і ўзніслых у жывапісе. Разуваю, але думаю, што я яшчэ паспрабую намаляваць Валодзю Кожуха жывым.

Адам ГЛОБУС

МУЗЕЙ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ МАСТАЦКІ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
г. Мінск, вул. Леніна, 20.
Тэл.: 327 45 62.

Экспазіцыі:
■ "Мастацтва Беларусі XII — XVIII стст."; "Мастацтва Беларусі XIX — пач. XXI стст."; "Мастацтва Беларусі XX — пач. XXI стст."; "Мастацтва Расіі XVIII — пач. XX стст."; "Мастацтва краін Заходняй і Цэнтральнай Еўропы XVI — XX стст."; "Мастацтва краін Усходу XIV — XX стст.".

Выставы:
■ Выставачны праект "Святыя непазделенай Царквы" — да 20 лютага 2018-га.
■ Выстава "Валерый Шкаруба. Жывапіс" — з 23 снежня да 21 студзеня 2018-га.
■ Выстава "Мастацтва намадаў Вялікага стэпу" (у рамках праекта "Шэсце Залатога чалавека па музеях свету") — да 28 снежня.
■ Выстава "Сімфонія жыцця" (да 70-годдзя жывапісца і графіка Мікалая Таранды) — да 7 студзеня 2018-га.

Філіялы музея
МУЗЕЙ "ДОМ ВАНЬКОВІЧАЎ. КУЛЬТУРА І МАСТАЦТВА І ПАЛОВЫ XIX СТ."

г. Мінск, вул. Інтэрнацыянальная, 33а. Тэл.: 327 88 78.
Пастаянныя экспазіцыі:
■ "Інтэр'еры шляхецкай сядзібы".
■ "Жыццё і творчасць Валенція Ваньковіча".
■ "Сядзібны партрэт XVII — сяр. XIX стст.".
■ Выстава моды і аксесуараў эпохі Рамантызму з калекцыі Ігара Сурмачэўскага
■ "І паланэз пачаць пара" — да 13 студзеня 2018-га.
■ Выстава акварэлі Ларысы Стрыжак і Наталлі Харольскай "Мы любім кветкі..."
■ Музычны вечар "Сустрэча напярэдадні Каляд" — 27 снежня. Пачатак а 18-й.

МУЗЕЙ БЕЛАРУСКАГА НАРОДНАГА МАСТАЦТВА Ё В. РАЎБІЧЫ

Спарткомплекс "Раўбічы", Мінскі раён. Тэл.: 507 44 69.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выстава "Жаночы сусвет" — да 11 сакавіка 2018-га.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТАРЫЧНЫ МУЗЕЙ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ
г. Мінск, вул. К.Маркса, 12.
Тэл.: 327 43 22.

Экспазіцыі:
■ Абноўленая экспазіцыя "Старажытная Беларусь".
■ "Беларусь XVI — XVIII стст. у партрэтах і геральдыцы".
■ Бестэрміновая акцыя "Адзіны білет", якая дазваляе мінчанам і гасцям стаціць наведаць музей і яго шэсце філіялаў, набыўшы ўсяго адзін білет у любы з іх.
■ Аўтарскі праект Ахрэма Белабровіка VKL3D.
■ Акцыя "Вольнае піяніна" — кожны дзень з 16.00 да 19.00.
Выставы:
■ Выстава "Беларусь: адраджэнне духоўнасці".
■ Выстава "Ад рымскага дэнарыя да беларускага рубля".
■ Выстава "Кракаўскія

калядныя батлейкі" — да 14 студзеня 2018-га.
■ Выстава "Моднае стагоддзе" — да 10 студзеня 2018-га.
■ "Калядны агеньчык у стылі 60-х" — 23 снежня. Пачатак а 20-й.
■ Святочная праграма да Новага года.

Філіялы музея
ДОМ-МУЗЕЙ І З'ЕЗДУ РСДРП
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 31а. Тэл.: 290 68 47.

■ **Абноўленая экспазіцыя**, прымеркаваная да 100-годдзя Кастрычніцкай рэвалюцыі (залы дапоўненыя новымі прадметамі амаль з усіх фондавых калекцый музея).
■ Экспазіцыйны праект "Мінск 1917", прысвечаны гісторыі горада ў рэвалюцыйны 1917 год — да 14 студзеня 2018-га.

МУЗЕЙ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ ДЗЯРЖАЎНАСЦІ

г. Мінск, вул. К.Маркса, 38.
Тэл.: 327 46 11.
■ Пастаянная экспазіцыя.

МУЗЕЙ ПРЫРОДЫ І ЭКАЛОГІІ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, вул. К.Маркса, 12.
Тэл.: 327 06 33.
Экспазіцыі:
■ "Геалогія і палеанталогія".
■ "Сезонныя змены".
■ "Вадаёмы і насельнікі прыбярэжных раслін".
■ "Хвойны тып лесу і насельнікі змяшанага лесу".
■ "Насельнікі ліставога і змяшанага лесу".
■ "Ахоўныя прыродныя ўчасткі, рэдкія віды жывёл".
■ Выстава "Жывыя цмокі" — да 25 лютага 2018-га.
г. Мінск, вул. Казінца, 117 (будынак кінатэатра "Электрон"). Тэл.: +37529 123 60 53.
■ Выстава "Сафары парк".
■ Атракцыён "Стужачны лабірынт".
■ Атракцыён "Лазерны квэст".

МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ТЭАТРАЛЬНАЙ І МУЗЫЧНАЙ КУЛЬТУРЫ
г. Мінск, Музычны зав., 5.
Тэл.: 220 26 67.

Пастаянныя экспазіцыі:
■ Вытокі тэатральнай і музычнай культуры на беларускіх землях;
■ "Музычная і тэатральная культура Беларусі ў X — XIX стст."; "Беларуская музычная культура XX ст."; "Тэатральная культура Беларусі XX ст.".
■ Выстава "Валянцін Елізар'еў. Балет — мастацтва душы" — да 28 снежня.
■ Выстава дзіцячай творчасці "Калядныя замалёўкі — 2017" — да 21 студзеня 2018-га.

ГАСЦЁЎНА УЛАДЗІСЛАВА ГАЛУБКА

г. Мінск, вул. Старавіленская, 14. Тэл.: 286 74 03.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выстава "Старая, старая кухня" — да 7 студзеня 2018-га.
Майстар-класы:
■ Музейныя заняткі "Тэатральная лялька" для дзяцей 5+.
■ Інтэрактыўныя музейныя заняткі "Асновы акцёрскага майстэрства" для дзяцей ад 5 да 10 гадоў.

У МІНСКУ ГАЗЕТУ "КУЛЬТУРА" МОЖНА НАБЫЦЬ У НАСТУПНЫХ КРОПКАХ:

МАГАЗІНЫ "БЕЛСАЮЗДРУК"	КІЁСКИ "БЕЛСАЮЗДРУК"
● Падземны пераход ст.м. "Пятроўшчына".	● ст.м. "Няміга", вул. М. Багдановіча.
● Падземны пераход ст.м. "Плошча Перамогі".	● Праспект Пераможцаў, 5.
● Праспект Незалежнасці, 44.	● Вуліца Рабкораўская, 17.
● Вуліца Валадарскага, 16.	● Праспект Незалежнасці, 168, В.
	● Вуліца Лабанка, 2.

МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ БЕЛАРУСКАГА КІНО

г. Мінск, вул. Святрдлова, 4.
Тэл.: 327 10 75.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Персанальная выстава "Усяго?!" Таццяны Жыткоўскай, кінарэжысёра і мастака-пастаноўшчыка Студыі анімацыйных фільмаў "Нацыянальнай кінастудыі" "Беларусьфільм" — да 14 студзеня 2018-га.

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ВЯЛІКАЙ АЙЧЫННАЙ ВАЙНЫ

г. Мінск, пр-т Пераможцаў, 8.
Тэл.: 327 11 66; 203 07 92.
Музей працуе: пн. — выхадны, аўт. — нядз. — ад 10-й да 18-й, сер. — ад 12-й да 20-й.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Часовая экспазіцыя "У нябёсах мы лёталі адных..." (да 75-годдзя 1-га асобнага знішчальнага авіяпалка "Нармандыя — Нёман" — да 24 снежня.
■ Часовая экспазіцыя "У баях за Айчыну. Дзейнасць спецгруп НКУС-НКДБ СССР-БССР на акупаванай тэрыторыі Беларусі ў гады Вялікай Айчыннай вайны. 1941 — 1944 гг." — да 31 студзеня 2018-га.

НАЦЫЯНАЛЬНЫ ГІСТОРЫКА-КУЛЬТУРНЫ МУЗЕЙ-ЗАПАВЕДНІК "НЯСВІЖ"

г. Нясвіж, вул. Ленінская, 19.
Тэл.: (8-01770) 2 06 60, 2 06 02; +37529 551 80 51, + 37529 190 31 49.
Палацавы ансамбль
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выстава абрэзкавай мазаікі Маргарыты Котавай "Нясвіж. Бег стагоддзяў" — да 14 студзеня 2018-га.
■ Выстава "Гарнітурная лялька і кабінетная бронзавая скульптура" з калекцыі Мікалая і Алены Байрачных — да 4 лютага 2018-га.
■ Гістарычны квэст "Таямніцы і загадкі палаца Радзівілаў". Па папярэдніх заяўках.
Сектар экскурсійнай і інфармацыйнай дзейнасці
Вул. Гейсіка, 1.
■ Пастаянная экспазіцыя.
Ратуша Вул. Савецкая, 3.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Квэст "Выходкі старога захавальніка".

ЗАМКАВЫ КОМПЛЕКС "МІР"
г.п. Мір, Карэліцкі раён, Гродзенская вобласць.

Тэл.: (8-01596) 2 82 91, (8-01596) 2 82 70.
■ Пастаянная экспазіцыя.
■ Выстава "Сімвал незалежнай Беларусі: адраджэнне Мірскага замка" (да 25-годдзя адкрыцця першай музейнай экспазіцыі) — да 31 снежня.
■ Выстава "Навагодняя казка ў Мірскім замку" — да 15 студзеня 2018-га.

■ Тэатралізаваная экскурсія "І зноў ажываюць паданні".
■ Экскурсія з элементамі дэгустацыі "У госці да Пана Каханку".
■ Дзіцячая тэатралізаваная экскурсія "Чароўная гісторыя ў Мірскім замку".
■ Музейныя заняткі.
■ Музейная фотопляцоўка.

ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІТАРАТУРНА-МЕМАРЫЯЛЬНЫ МУЗЕЙ ЯКУБА КОЛАСА

г. Мінск, вул. Акадэмічная, 5.
Тэл.: 294 91 96.
Экспазіцыі:
■ "Якуб Колас. Жыццё і творчасць".
■ Экспазіцыя "Склеп" на сядзібе Якуба Коласа.
■ Выстава графікі Настасі Вальс "Мір жанчыны ў літаратуры: ад Ліліт да Лаліты".
■ Тэматычныя экскурсіі і лекцыйныя заняткі.
■ Тэатралізаваныя прадстаўленні паводле беларускіх народных казак.
■ Музейныя майстар-класы і заняткі.
■ Мультимедыйны комплекс "Чалавек. Асоба. Час".
■ Пешая экскурсія "Мясцінамі Коласа ў Мінску".
■ Інтэрактыўныя праграмы для сямейных наведвальнікаў, квэст-гульні "Таямніцы дома Песняра".
Акцыі:
■ Святочная праграма для дзяцей "Да Коласа на Новы год".
■ Свята "Калядная ялінка" — 27 снежня. Пачатак а 12-й.
■ "Самы лепшы дзень" (дзень нараджэння ў музей).
■ Вышаванне ад музея, фотасесія "У дзень вяселля — у музей!".

ДЗЯРЖАЎНЫ ЛІТАРАТУРНЫ МУЗЕЙ ЯНКІ КУПАЛЫ

г. Мінск, вул. Янкі Купалы, 4.
Тэл.: 327 78 66.
Экспазіцыі:
■ Пастаянная экспазіцыя "Шляхі" з праглядам роліка ў 3D-фармаце і інтэрактыўнай зонай для дзяцей "Хлопчык і лётчык", галаграфічным тэатрам.
■ Інтэрактыўныя музейныя праграмы "У пошуках папараць-кветкі", "Вячоркі".

МУЗЕЙ ГІСТОРЫІ ГОРАДА МІНСКА

г. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, 10. Тэл.: 321 24 30.

Філіялы Музея гісторыі горада Мінска
ГАРАДСКАЯ МАСТАЦКАЯ ГАЛЕРЭЯ ТВОРАЎ Л.Д. ШЧАМЯЛЁВА

г. Мінск, вул. Рэвалюцыйная, 10. Тэл.: 321 24 30.
Экспазіцыя:
■ "Жыццёвы і творчы шлях народнага мастака Беларусі Леаніда Шчамялёва".

■ Выстава "Гарадскія патэрны ў калядныя святы" — да 14 студзеня 2018-га.
■ Выстава дзіцячага дэкаратыўна-прыкладнага мастацтва "Цуд на Каляды!" — да 21 студзеня 2018-га.

МАСТАЦКАЯ ГАЛЕРЭЯ МІХАІЛА САВІЦКАГА

г. Мінск, пл. Свабоды, 15.
Тэл.: 321 24 30.
Экспазіцыі:
■ "Мастак. Грамадзянін. Герой". Прысвечана Ганароваму грамадзяніну г. Мінска Міхалу Савіцкаму.
■ "Мінск губернскай. Шляхецкі побыт".
■ Выставачна-інтэрактыўны праект "Сустрэча з майстрам" — да 31 снежня.
■ Выстава жывапісу Сілвы Лінарэт (Латвія) "Адлюстраванне" — да 4 лютага 2018-га.
■ Выстава "Аголеная натура" — да 7 студзеня 2018-га.
■ Выстава "Тры чарапахі" (з прыватнай калекцыі мінскага архітэктара Любові Нардзшэйн) — да 14 студзеня 2018-га.

МІНСКАЯ ГАРАДСКАЯ РАТУША

г. Мінск, пл. Свабоды, 2а.
Тэл.: 321 24 30.
Экспазіцыя:
■ "Мінск у гістарычнай прасторы. Картаграфічны кабінет".

МУЗЕЙ "ЛОШЫЦКАЯ СЯДЗІБА"

г. Мінск, праезд Чыжэўскіх, 8.
■ Пастаянная экспазіцыя.

ФЛІГЕЛЬ ЛОШЫЦКАГА СЯДЗІБНА-ПАРКАВАГА КОМПЛЕКСУ

г. Мінск, праезд Чыжэўскіх, 10.
Тэл.: 285 18 86.
Экспазіцыя:
■ "Кола часу" — прадметы гарадской і сялянскай культуры кан. XIX — сяр. XX стст.

ЭКСПАЗІЦЫЯ "КАРЭТНАЯ"

г. Мінск, вул. Кірылы і Мяфодзія, 8. Тэл.: 321 24 30.
■ "Сані • вазок; каляска • брычка; карэта • вулжак" (пастаянная экспазіцыя па гісторыі гужавога транспарту жыхароў Мінска XIX — пачатку XX стст.).
■ Віртуальная гульні "Карэтны майстар".

ЭКСПАЗІЦЫЯ "МІНСКАЯ КОННАЯ ЧЫГУНКА"

г. Мінск, вул. Кірылы і Мяфодзія, 6.
■ Экспазіцыя складаецца з некалькіх раздзелаў, якія распавядаюць пра жыццё Мінска 1890 — 1920-х гг.

АРТ-ГАСЦЁЎНА "ВЫСОКАЕ МЪСТА"

г. Мінск, вул. Герцэна, 2а.
Тэл.: 321 24 30.
■ Выстава ўдзельнікаў і сяброў фотаклуба "Мінск" "Справаздача пад Новы год" — да 14 студзеня 2018-га.

ГОМЕЛЬСКИ АБЛАСНЫ МУЗЕЙ ВАЕННАЙ СЛАВЫ
г. Гомель, вул. Пушкіна, 5.
Тэл.: (8-0232) 77 57 41.

■ Пастаянная ваенна-

гістарычная экспазіцыя.
■ Пастаянная выстава тэхнікі на адкрытай пляцоўцы.
■ "Музей крыміналістыкі".
■ Выстава "Гомель і гамельчане напярэдадні і ў гады Першай сусветнай вайны" (выставачная зала).
■ Выстава "Бітва матороў" (хол музея).

ЛІДСКІ ГІСТОРЫКА-МАСТАЦКІ МУЗЕЙ

г. Ліда, вул. Перамогі, 37а.
Тэл.: (8-0154) 53 50 64.
Пастаянныя экспазіцыі:
■ "Прырода Лідчыны".
■ "Сучаснае мастацтва краю" (жывапіс, графіка, скульптура, мастацкае шкло).
Выставы:
■ Выстава "Майстэрня заслужанага дзеяча мастацтваў Беларусі, сябра Саюза мастакоў Беларусі Уладзіміра Мурашвера".
■ "Вядзем пачатак мы ад Гедыміна...".
■ Мемарыяльны пакой **Валянціна Таўлая**.
■ Выстава са збору А.Фішбайна "Рэчы побыту канца XIX — пачатку XX стст.".
■ Музейна-вобразная зала "Хрушчоўка 60-х".
■ Выстава "Вайны свяшчэнныя старонкі".
■ Выстава "Надзейны шчыт краіны".
■ Выстава "Падарожжа ў гарадскі і сельскі побыт".
■ Выстава "Жыве мая ліра нанова!"

ІЎЕЎСКИ МУЗЕЙ НАЦЫЯНАЛЬНЫХ КУЛЬТУР

г. Іўе, вул. 17 верасня, 9.
Тэл.: (8-01595) 2 68 96.
■ Экспазіцыя "Пад адзіным небам праз стагоддзі" ("Карэннае насельніцтва Іўеўшчыны", "Беларускія татары").
■ Выставы "Беларускія яўрэі", "Другая сусветная вайна".
■ Выстава "Гэты дзівосны школьны свет" (з уласнай калекцыі Івана Буіко).
■ Прадстаўленні лялечнага тэатра "Батлейка".

НАВАГРУДСКІ ГІСТОРЫКА-КРАЯЗНАЎЧЫ МУЗЕЙ

г. Навагрудак, вул. Гродзенская, 2. тэл. (8-01597) 2 14 70.
■ Пастаянная экспазіцыя: "Гісторыя Навагрудчыны са старажытных часоў да Вялікай Айчыннай вайны".
г. Навагрудак, вул. Мінская, 64-66.
■ Экспазіцыя: "Музей яўрэйскага супраціўлення на Навагрудчыне".

ДОМ-МУЗЕЙ АДАМА МІЦКЕВІЧА Ё НАВАГРУДКУ

г. Навагрудак, вул. Леніна, 1.
Тэл.: (8-01597) 2 43 40 (каса).
■ Пастаянная экспазіцыя: "Жыццё і творчасць Адама Міцкевіча".
■ Пастаянныя выставы: "Святло кухні Міцкевічаў", "Малюнк сельскага жыцця", "Пан Тадэвуш" праз час і народы".

ГАЛЕРЭІ

"УНІВЕРСІТЭТ КУЛЬТУРЫ"
г. Мінск, пл. Кастрычніцкая, 1.
Тэл.: 327 26 12.
■ Выстава-прэзентацыя "Таямніцы ілюстраванай старонкі" — да 6 студзеня 2018-га.

УВАГА!
ТУТ МАГЛА БЫЦЬ ВАША АФІША!

Звяртайцеся:
+375 17 286 07 97,
+375 17 334 57 41
(факс)
kultura@tut.by

ТЭАТРЫ

НАЦЫЯНАЛЬНЫ АКАДЭМІЧНЫ ВЯЛІКІ ТЭАТР ОПЕРЫ І БАЛЕТА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ

г. Мінск, пл. Парыжскай камуны, 1.
Тэл./факс: 334 11 56.
■ 23, 24 — "Лебядзінае возера" (балет у 3-х дзях) П.Чайкоўскага.
■ 24, 27, 28, 29, 30 — "Шчаўкунок, або Яшчэ адна калядная гісторыя" (балет у 2-х дзях) П.Чайкоўскага (з удзелам артыстаў балета Вялікага тэатра Беларусі і навучэнцаў харэаграфічнай гімназіі-каледжа). Пачатак а 12-й.
■ 26, 27, 28, 29, 30 — Гала-канцэрт зорак Вялікага тэатра Беларусі.
■ 26 — "Блакитны агеньчык". Камерная зала імя Л.П.Александровскай. Пачатак у 19.30.

БЕЛАРУСКІ ДЗЯРЖАЎНЫ АКАДЭМІЧНЫ МУЗЫЧНЫ ТЭАТР
г. Мінск, вул. Мяснікова, 44.
Тэл.: 200 81 26.

■ 26, 27, 30 — "Лятучы карабель" (мюзікл для дзяцей і дарослых у 2-х дзях) М.Дунаеўскага. Прэм'ера. Пачатак аб 11-й і а 14-й.
■ 26 — "Блакитная камя" (мюзікл у 2-х дзях) К.Брэйтбурга.
■ 28 — "Баль у Папялушкі" (навагодні шоу-канцэрт для дзяцей і дарослых) Пачатак аб 11-й і а 14-й.
■ 28 — "Трыстан і Ізольда" (фольк-рок-мюзікл у 2-х дзях) А.Сімона. Прэм'ера.
■ 29 — "Джунглі. Новы год" (музычная казка для дзяцей). Прэм'ера. Пачатак аб 11-й і а 14-й.

■ 29 — "Лебядзінае возера" (балет у 2-х дзях) П.Чайкоўскага.
■ 30 — "Лятучая мыш" (аперэта ў 3-х дзях) І.Штрауса.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ "РЭСПУБЛІКАНСКІ ТЭАТР БЕЛАРУСКАЙ ДРАМАТУРГІІ"

г. Мінск, вул. Крапоткіна, 44.
Тэл./факс: 334 60 08.
■ 23, 24 — "Два чароўныя парасоны" (казка для дзяцей і дарослых) Г.Х.Андэрсена. 23 снежня пачатак аб 11-й, а 14-й і а 17-й, 24 — аб 11-й і а 14-й.
■ 26 — "Гісторыя двух сабак" (спектакль для дзяцей і дарослых) Я.Конева. Пачатак аб 11-й і а 14-й.

■ 26 — Спектакль-сюрпрыз.
■ 27 — "Залатое сэрцайка" (інтэрактыўная казка) С.Навуменка. Пачатак аб 11-й.
■ 28 — "А мне не сорамна!.." (больш чым казка) Л.Усцінава. Пачатак аб 11-й.
■ 29, 30 — "Цуды пад Новы год" (інтэрактыўнае прадстаўленне). 29 снежня пачатак аб 11-й, 30 — а 12-й і а 17-й.

ЗАСЛУЖАНЫ КАЛЕКТЫЎ БЕЛАРУСКІ ТЭАТР "ЛЯЛЬКА"

г. Віцебск, вул. Пушкіна, 2.
Тэл.: (8-0212) 36 32 50.
■ "3 Новым годам, добры Гном!" (казка на 1 дзёну). Пачатак 23 снежня аб 11-й і а 14-й, 24, 25 — аб 11-й, а 14-й і а 17-й, 27, 28, 29 — а 17-й, 30 — у 10.30 і 13.30.